
ALICJA FALNIOWSKA-GRADOWSKA

Podwojewództwie województwa krakowskiego w XVI do XVIII wieku

*"co zaś jest poniżające rozum i prawdę
... to zapewne to, że nic nie znaczące
urzędy są w poważaniu, a istotnie
potrzebne ... są zaniedbane w znacze-
niu"*

(F.S. J e z i e r s k i, *Wybór pism*,
Warszawa 1952, s.290)

W czasie kilkuletnich kwerend archiwalnych związanych z przygotowaniem spisów urzędników ziemskich województwa krakowskiego¹ sukcesywnie gromadziłam informacje dotyczące osób pełniących różnorodne funkcje administracyjne i sądowe na najniższych szczeblach ówczesnego aparatu władzy - w powiatach badanego województwa. Uwagę zwróciłam przede wszystkim na osoby działające w imieniu wojewodów, podkomorzonych oraz starostów grodowych, którzy od 1611 r. weszli w skład hierarchii ziemskiej². W badanym okresie w zasadzie już tylko ci trzej dygnitarze ziemscy posiadali w zarządzie terenowym kompetencje wymagające organizowania osobnych urzędów i kancelarii³, w których działali przez nich powoływani i wyposażeni w pełnomocnictwa funkcjonariusze. W literaturze określani są oni jako "urzędnicy zastępczy lub pełnomocniczy"⁴, albo też "wiceurzędnicy

czy urzędnicy powiatowi"⁵. W konstytucji sejmu 1793 r. nazwani zostali oficjalistami ziemskimi i grodzkimi⁶.

O ile badania nad urzędnikami centralnymi i ziemskimi, powoływanymi dożywotnio królewskimi nominacjami, mają w historii polskiej dość długą tradycję, to funkcjonariuszom powiatowym nie poświęcano większej uwagi. Zestawieni zostali tylko dla ziemi lwowskiej i częściowo powiatu trembowelskiego⁷ oraz późnośrednio-wiecznej Wielkopolski⁸. Również Wielkopolski dotyczy jedyna wszechstronna monografia poświęcona urzędnikom zarządu terytorialnego⁹. Nie uwzględniają ich natomiast wydawane obecnie spisy urzędników dawnej Rzeczypospolitej¹⁰.

Zupełny brak badań nad urzędnikami powiatowymi historycznego województwa krakowskiego skłania do podjęcia tej problematyki. Niżej szkic poświęcamy podwojewodzim - zastępcom wojewody krakowskiego, drugiego (alternatywnie z poznańskim) senatora świeckiego Rzeczypospolitej i drugiego, po kasztelanie, dygnitarza w hierarchii ziemskiej województwa krakowskiego. Badania obejmują trzy stulecia, od XVI wieku, aż po trzeci rozbiór Polski. Opracowanie zamieszczonego w *Aneksie* spisu podwojewodzich, próby prześledzenia ich karier i określenia miejsca w strukturze ówczesnego społeczeństwa, oparto przede wszystkim na źródłach rękopiśmiennych. Większość informacji pochodzi z ksiąg grodzkich krakowskich, sądeckich, bieckich i oświęcimskich, ksiąg ziemskich krakowskich i zatorskich. Uzupełniają je dokumenty innej proveniencji, m.in. akta sejmikowe, księgi miejskie.

Ścisła zależność podwojewodzich od wojewodów każe zwrócić uwagę na obsadę urzędu wojewody krakowskiego i zakres jego kompetencji. W badanym okresie piastowało go kolejno 24 dostojników¹¹. Stąd przeciętny okres pozostawania na urzędzie nie przekraczał sześciu lat, a w dziewięciu wypadkach nie sięgał jednego roku¹². Na urzęd-

dzie wojewody zmarło 28 nominatów (65%), 14 awansowało na kasztelanię krakowską. Reces miał miejsce tylko w wypadku Franciszka Lancokorońskiego, awansowanego 17 VI 1706 przez króla Stanisława Leszczyńskiego z podkomorzego krakowskiego, który w końcu 1709 r. zmuszony był na podkomorstwo powrócić¹³. Równocześnie z nim urząd pełnił, z nominacji Augusta II, Janusz Korybut Wiśniowiecki, uprzednio wojewoda wileński, najdłużej, bo aż 22 lata (1706–1726) pozostający na województwie krakowskim, a następnie awansowany na kasztelanię krakowską¹⁴. Szybkość rotacji na urządzie wojewody miała decydujący wpływ na zmiany w obsadzie stanowisk podwojewódzich, których uprawnienia wygasły wraz ze śmiercią mocodawcy lub jego awansem na wyższą godność.

Zwróćmy też uwagę, że przy nominacjach na to wysokie dostojenstwo nie stosowano zasady osiadłości, której przestrzegano w wypadkach innych urzędów ziemskich. W XVI stuleciu, za dwu ostatnich Jagiellonów, na województwo krakowskie przechodzili zazwyczaj wojewodowie sandomierscy – zgodnie z obowiązującą hierarchią ważności senatorskich urzędów Korony. Później, już tylko trzech z nich przeszedł na województwo krakowskie z sandomierskiego¹⁵. W wypadku pozostałych nominacji trudno doszukać się prawidłowości. Na urząd ten awansowali wojewodowie: kijowski (3 x), bełski (3 x), podolski (2 x), lubelski (2 x), sieradzki (2 x), ruski (1 x), wileński (1 x), poznański (1 x), a także ministrowie (5 x). W pięciu wypadkach ten wysoki awans przypadł w udziale *terrigenom* – dygnitarzom krakowskim: kasztelanowi bieckiemu, trzem kasztelanom wojnickim i wspomnianemu już podkomorzemu. Tylko jeden wielmoża, starosta spiski Teodor Konstanty Lubomirski, nie pełnił uprzednio żadnych urzędów ziemskich¹⁶.

Mimo obowiązującego wojewodów prawa o *incompatibiliach*, dla wojewody krakowskiego uczyniono wyjątek. Na podstawie przywileju

nieszawskiego 1454 r. mógł on równocześnie piastować urząd starosty grodowego na terenie podległym jego jurysdykcji¹⁷. Z przywileju tego korzystano często w XVI wieku. Spośród 19 ówczesnych wojewodów, siedmiu było równocześnie starostami krakowskimi. W następnych stuleciach, na skutek protestów szlachty, sytuacja taka powtórzyła się już tylko trzykrotnie¹⁸. Ponadto dziewięciu wojewodów krakowskich otrzymało buławę hetmańską. Dodajmy, że jako czołowi senatorzy Rzeczypospolitej, uczestnicy Rady Królewskiej zazwyczaj przebywali na dworze panującego, co uniemożliwiało im osobiste sprawowanie urzędów ziemskich

Co prawda w omawianym okresie wojewodowie nie mieli już tak rozległych kompetencji jak w wiekach poprzednich. Większość swych uprawnień utracili od dawna na rzecz starostów. Szerokie dawniej funkcje wojskowe zostały ograniczone do zwoływania i organizowania pospolitego ruszenia w razie wojny oraz przyjmowania okazowania - popisu gotowości mobilizacyjnej szlachty swego województwa¹⁹. Wojewoda zwoływał sejmiki elekcyjne i w zasadzie powinien na nich rezydować, ale w wypadku wojewody krakowskiego zdarzało się to zupełnie wyjątkowo, tak jak do wyjątków należało w tym okresie jego uczestnictwo w sądach ziemskich. Sądownictwo wojewody nad szlachtą ustało w drugiej połowie XV wieku. Natomiast do końca istnienia Rzeczypospolitej utrzymały się funkcje wojewody w zarządzie terenowym w zakresie kontroli miar, wag, ustalania cen (taks) oraz jurysdykcji nad Żydami. W interesującym nas okresie w czynnościach tych zastępowali ich podwojewodowie i sędziowie żydowscy. W województwie krakowskim były to dwa osobne urzędy i na przestrzeni trzech badanych stuleci zaledwie pięciokrotnie zdarzyło się połączenie tych obydwu funkcji w jednym ręku²⁰.

Ustalanie cen towarów rynkowych sięga średniowiecza i nie jest specyfiką polską. Na zachodzie Europy pierwsze taksy wydawały ce-

chy, później w czynności te wkroczyło również i państwo. Podobnie działo się i w Polsce, gdzie stały wzrost cen sprowadzał kwestię drożyzny do jednego z podstawowych problemów życia codziennego²¹. Niechętne, a nawet wrogie stanowisko jakie zajmowała szlachta wobec mieszczan i cechów, posądzając je o bezpodstawne podnoszenie cen i permanentne oszustwa na miarach i wagach powodował, że już w końcu XIV wieku panujący zaczął ingerować w sprawy cen ustalanych dotąd przez cechy i rady miejskie²². Powoływał w tym celu specjalne komisje działające w porozumieniu z rajcami miasta. Nie wiemy, czy już wówczas w ich skład wchodził z urzędu wojewodowie. Nie wymieniają ich najstarsze znane nam taksy cen wydane w imieniu króla dla Krakowa w latach 1396 i 1414²³.

W XV, a zwłaszcza w XVI stuleciu, kiedy ceny gwałtownie wzrastały tak w Polsce, jak i w całej Europie, coraz więcej ustaw nakazuje ustalanie taks przez władze państwowe. Statut warcki 1423 roku i następne postanowienia nakładają ten obowiązek na starostów i urzędników ziemskich z wojewodą na czele. Dla ochrony ziemian - producentów przed *fraternitates* rzemieślników i kupców, mają oni ustalać ceny pól rolnych²⁴. Ustawy te nie przyniosły spodziewanych efektów. Nie zabezpieczyły szlachcie na rynku miejskim korzystnych relacji pomiędzy cenami towarów rolnych, a cenami wyrobów rzemieślniczych i usług przez rzemieślników świadczonych. Od 1447 roku taksami objęto również artykuły wytwarzane przez miasta²⁵.

Przełom w tym względzie przynosi konstytucja sejmu piotrkowskiego z r. 1565 wyłączająca zboże spod kontroli wojewodzińskiej:

"Wojewodowie ... mają te to ustawy i ceny czynić wszystkich sukien i innych rzeczy ziemskich kromia zboża, którekolwiek na targ przez kmiotki i inne poddane bywają wożone"²⁶.

Zastrzeżenie to powtarzają następne ustawy. Odtąd taksy główną uwagę poświęcają wyrobom miejskim.

Jeszcze jedną, niezmiernie ważną ustawę zawdzięczamy sejmowi 1565 r. Dotyczyła ona unifikacji miar i wag w Koronie, a postanowienia jej przetrwały przez następne 200 lat, aż do wielkiej reformy unifikacyjnej podjętej przez sejm koronacyjny 1764 r. Za ogólnie obowiązujące przyjęto krakowskie miary wagi, długości, płynów, objętości, a za urzędową miarę nasypną w granicach województw i ziem uznano korzec stosowany w głównym mieście. Ustalono też stałe relacje pomiędzy jednostkami miar. Natomiast zupełną swobodę pozostawiono szlachcie co do wielkości miar danin zbożowych (ospów), które w dalszym ciągu odbierane być miały od chłopów "wedle starodawnej miary i powinowactwa"²⁷.

Ambitniejsza w zamierzeniach i o szerszym zasięgu była wspomniana ustawa unifikacyjna z 1764 roku. Zobowiązywała ona zarówno kupców w miastach, jak i we wsiach, a także dwory we wszystkich kategoriach własności ziemskiej, do stosowania jednolitych miar urzędowych, w tym również korca. Za ich podstawę przyjęto miary warszawskie²⁸.

Wiemy, jak trudną okazała się walka z głęboko zakorzenionymi w tradycji lokalnymi miarami i sposobami mierzenia²⁹. Równie trudną była walka o ich rzetelność. Zadanie to spoczywało na urzędzie wojewodzinskim. Ustawy określają dokładnie sposób sporządzania, przechowywania, kontrolowania i udostępniania wzorców miar: funtów, łokci, kwart, korców, garnców, beczek oraz wysokość kar za ich fałszowanie³⁰.

W konstytucjach sejmowych XV i XVI wieku znajdujemy wiele ustaw dotyczących władzy wojewodzinskiej. Sejm 1565 roku poddał je gruntownej rewizji i skodyfikował to wszystko, co miało odtąd służyć wojewodom za podstawę prawną ich działania w zakresie normowania cen i kontroli nad miarami³¹. Jurysdykcja ich rozciągać się miała również na handel towarami zagranicznymi, co w praktyce,

m.in. ze względu na ograniczoną terytorialną kompetencję wojewodów, okazało się nierealne³². Ceny rosły dalej, a szukanie sposobów walki z drożyzną zaprzętało uwagę kolejnych sejmów I połowy XVII stulecia. Winą obarczano urzędy wojewodzińskie zarzucając im opieszałość i niesprawną egzekucję ustaw³³. Sejm 1620 r. postanowił sam wydać taryfę stałych cen. Spotkała się ona z gwałtownym protestem miast. Zawiodła też ustawa roku następnego powołująca do stanowienia *pretia rerum* komisję taksacyjną działającą u boku króla³⁴.

Sejm 1623 r. dla opracowania cenników powołał dwie komisje: w Lublinie dla Korony i w Wilnie dla Litwy³⁵. Odnalezienie tekstu zachowanej w obłacie, a nieznaney dotąd ustawy komisji lubelskiej z 1623 roku, pozwala na skorygowanie stwierdzenia B. Ulanowskiego, jakoby komisje przejąć miały w całości władzę ustawodawczą przysługującą dotąd wojewodom³⁶. W rzeczywistości ustawa, wyznaczając ceny na towary importowane i wyroby rzemieślnicze, ograniczyła ustawodawstwo wojewodzińskie do wydawania, dwukrotnie w ciągu roku, taks cen artykułów żywnościowych, motywując to następująco:

"Rzeczy do żywności należących cena wedle czasu i urodzaju podnosić się i zniżać zwykła i różna na różnych miejscach w tak przestronnych państwach, wedle obfitości jaką któremu miejscu Pan Bóg dał pospolicie bywa, przeto tych rzeczy trudno się jednakoowa cena na wszystkie czasy i miejsca umiarkować ma. Ale jako to prawo pospolite na urzędy wojewodze i starości włożyło, tak to całe tym urzędem do stanowienia wedle czasu i miejsca zostawujemy"³⁷.

Równocześnie urzędem tym zlecono rozpowszechnienie ustawy i "pilne baczenie", aby kupcy stosowali się do wyznaczonych cen, dopuszczając jednak ich podwyższanie o koszty transportu.

Na tej ustawie generalnej oparły się następne, uchwalone konstytucjami 1627 i 1633 roku³⁸ z tym, że w r. 1633 wyznaczono aż cztery komisje działające w Lublinie, Krakowie, Lwowie i Poznaniu

dla oszacowania cen towarów importowanych z różnych krajów. Tym razem konstytucja wyraźnie podkreśliła:

"które szacunki generalne mają po wszystkiej Koronie być rozebrane i z nich zaś w swoich województwach wojewodowie, *habita ratione distantiae locorum*, według proporcji szacować będą"³⁹.

Taksy generalne miały dotyczyć tylko *rerum exoticarum* i w stosunku do taks wojewodzińskich spełniać rolę pomocniczą⁴⁰. Ale w praktyce nie odegrały one większej roli. Sejm walny 1643 r. negatywnie ocenił wyniki działalności komisji taksacyjnych, które "żadnego Rzeczypospolitej nie przyniosły pożytku", a stanowione przez nie taksy nigdy nie doszły do skutku. Co więcej, stwierdzono, że nie sposób prawidłowo szacować ceny towarów, "które się u nas ani rodzą, ani robione bywają"⁴¹. Po uciążliwych, ponad 20 lat trwających pracach, odstąpiono od ustalania stałych cen na towary importowane. Sami kupcy mieli je określać, z tym zastrzeżeniem, że ich zysk nie mógł przekraczać 3 do 7%, co zeznawać musieli pod przysięgą przed urzędem grodzkim, a w wypadku kupców żydowskich, przed urzędem wojewodzińskim⁴².

Nie wiemy, jaki był stosunek kupców i rzemieślników krakowskich do taks generalnych. Być może "zawarli kramy, gdy czas taksy przyszedł", jak miało to miejsce na Kujawach⁴³. Uroczyste ogłoszenie taksy generalnej na ratuszu krakowskim w dniu 24 VI 1633 r. zgromadziło wielu dostojników: kasztelanów wojnickiego i sądeckiego, urzędników ziemskich, władze miasta, a zapewne i pospólstwo zawsze takim wydarzeniom towarzyszące. Zastanawiający natomiast był brak wśród zebranych nie tylko wojewody, ale również podwojewodzych - generalnego i powiatowych. W trzy dni później, 27 czerwca, podwojewodzi krakowski Marcin Wielogłowski zjechał do królewskiego miasteczka Grybowa i po konsultacjach z radą miejską ogłosił takse "rzeczy strawnych, kupieckich, rzemieślniczych i inszych" ograni-

czoną, jak i w latach poprzednich, do ceny chleba, gorzałki, piwa oraz cennika dla szewców, najliczniejszych w tym miasteczku rzemieślników. O taksie generalnej dokument nawet nie wspomina⁴⁴.

Z laudów sejmikowych wnosić można, że szlachta krakowska nie darzyła komisji taksacyjnych zaufaniem. Np. w instrukcji na sejm 1668 r. poleciła posłom, aby domagali się,

"by taksa po województwach przez urzędy wojewodze, grodzkie, miejskie, bywała co ćwierć roku *omnium in genere mercium*, przy której wolno będzie bywać kto zechce stanu szlacheckiego i przekupowanie pieniędzmi, aby *sub poena confiscationis* zakazane było"⁴⁵.

Zachowanie w praktyce ciągłości kompetencji wojewody wydaje się nie budzić wątpliwości. Zmienia się natomiast sposób sprawowania przez niego urzędu. W XVI wieku wojewoda krakowski sam, we własnym imieniu zwoływał dostojników, urzędników ziemskich, szlachtę i rajców miasta Krakowa⁴⁶ - poprzez wydawane uniwersały - do ratusza, gdzie ogłaszał ustawę - takse cen i postanowienia dotyczące stosowania i kontroli miar⁴⁷. Z biegiem czasu w czynnościach tych coraz częściej zastępowali go podwojewodowie: krakowski, zwany generalnym i powiatowi, zwani partykularnymi - sądecki, biecki, zatorsko-oświęcimski, proszowicki, lelowski, ksiąski. Niekiedy jeden podwojewodzi sprawował urząd w dwu- lub trzech powiatach. Najczęściej łączono powiat lelowski z ksiąskim i proszowickim, czchowski i szczyrzycki z krakowskim. O podziale kompetencji pomiędzy podwojewodzych powiatowych decydował sam wojewoda, ale zdarzało się, że zastępował go w tym podwojewodzi generalny⁴⁸.

Prawo podwojewodzych do "stanowienia ustawy rzeczom jako i sam wojewoda" potwierdził sejm 1565 roku⁴⁹. Konstytucja wcześniejsza, z r. 1538 mówi o ich uprawnieniach do karania mieszczan 14 grzywnami w wypadku przekraczania cen urzędowych oraz odpowiedzialności samych podwojewodzych przed wojewodą "za niedbalstwo w taksowaniu

rzeczy"⁵⁰. Ostatecznie sprawę podwojewódzich reguluje cytowany już sejm koronacyjny 1633 r. Postanowiono, że urząd ten sprawować może wyłącznie szlachcic i to tylko osiadły w ziemi lub województwie, na które rozciągała się jego jurysdykcja. Konstytucja zakazuje podwojewódzimi równoczesnego pełnienia jakichkolwiek funkcji w urzędzie grodzkim pod wysoką karą 500 grzywien. Przed rozpoczęciem urzędowania podwojewodzi był zobowiązany do złożenia przysięgi na rokach ziemskich lub przed aktami grodzkimi, według roty przepisanej konstytucją 1631 roku:

"... że sprawiedliwie sędzić i wszystkich rzeczy szacunek i pomiar odprawować będę, i we wszystkim urzędowi memu podług opisanego prawa będę dosyć czynił nie mając względu ani na przyjaciela, gościa i przychodnia, ani na upominki, które by sprawiedliwemu szacunkowi miały być przeciwne"⁵¹

Kupców chronić miało przed nadużyciami ze strony podwojewódzich ograniczenie ich praw do taksowania towarów wyłącznie w czasie przewidzianym ustawami, dwa razy w roku, wiosną w poniedziałek srodopostny i jesienią, w poniedziałek najbliższy po św. Franciszku Wyznawcy. Ponadto "w żadne taksy wdawać się, ani podczas jarmarku ludzi kupieckich depaktować, ani więcej od kupców nad 3 grosze od taszu (budy kramarskiej - AFG), albo kramu, wyciągać nie mają"⁵².

Pierwsza znana nam taksa wydana przez samego podwojewódziego pochodzi z 19 X 1590 r. i ma charakter confirmacji - odnowienia wcześniejszej ustawy wojewody dla miasta Krakowa. Ogłosił ją na ratuszu krakowskim podwojewodzi Mikołaj Koryciński w obecności podstarościego, sędziego ziemskiego, podrządczego wielkorządów krakowskich i radnych miasta⁵³. Podobnie następne taksy podwojewódzich z czasów wojewodów Mikołaja Firleja (1589-1600) i Mikołaja Zebrzydowskiego (1601-1620) dotyczą tylko częściowych zmian cen żywności⁵⁴. Wiązało się to z koniecznością ich aktualizacji i dostosowania do wahających się rynkowych cen surowców - zboża i bydła, których no-

towania na targach przez władze miejskie, tzw. *foralia*, przedkładano podwojewodzim.

W pierwszej połowie XVII wieku coraz rzadziej wojewodowie krakowscy sami nadają taksom moc prawną. Wydaje się, że wcześniej aniżeli np. wojewodowie lwowscy przelali swoje prerogatywy na podwojewodzych⁵⁵, którzy samodzielnie ogłaszają cenniki bez powoływania się na polecenia czy pełnomocnictwa swoich mocodawców. Jeszcze wyraźniej ta samodzielność występuje w wypadku podwojewodzych powiatowych. Natomiast często podkreślają oni znaczenie swego urzędu powołując się na konstytucje z roku 1413, 1496, 1565, a szczególnie 1633, "która mocno ugruntowała urząd podwojewództwa"⁵⁶.

W wykorzystanych dokumentach XVI-XVIII wieku odnaleźliśmy informacje o 131 osobach sprawujących w tym czasie na terenie województwa krakowskiego funkcje podwojewodziego - w tym 36 generalnych i 95 powiatowych. Niektórzy z nich otrzymywali urząd dwu- a nawet trzykrotnie, inni przechodzili z jednego powiatu do drugiego, co powoduje, że w sumie, w załączonym spisie występuje 145 podwojewodzych. Daty objęcia przez nich urzędów ustaliliśmy na podstawie odnalezionych oblat 101 nominacji i 10 przysięg. W 44 wypadkach dysponujemy tylko wzmiankami, w których dana osoba występuje z tytułem podwojewodziego. Data pierwszej i ostatniej wzmianki zakreśla ramy czasowe piastowania urzędu. W większości wypadków są one węższe od rzeczywiście.

Nie ulega też wątpliwości, że nie udało się nam ustalić nazwisk wszystkich podwojewodzych działających na terenie województwa krakowskiego. Najstarsza odnaleziona nominacja pochodzi z 8 IX 1561 r. i wystawiona była przez wojewodę Spytka Jordana dla Adama Rożena z Kobylego, podwojewodziego sądeckiego⁵⁷. Następną w kolejności z 1 IX 1589 r. otrzymał Jan Otfinowski na podwojewodziego bieckiego; wystawił ją wojewoda Mikołaj Firlej⁵⁸. Natomiast pierw-

sza odnaleziona wzmianka dotyczy podwojewódzkiego lełowskiego Jana Wilkowskiego i datowana jest 30 X 1553⁵⁹.

Warto też zwrócić uwagę na końcowe nominacje pochodzące od ostatniego wojewody krakowskiego Piotra Małachowskiego (1782-1799), który wystawiał je również na urzędy podwojewódzich powiatów południowych: sądeckiego, bieckiego, czchowskiego, szczyrzyckiego, śląskiego, zajętych przez Austrię w pierwszym rozbiórce Polski. Władze austriackie patentem z 16 X 1772 r. zniosły urzędy wojewodów, podwojewódzich i starostów. Patent z 29 VIII 1775 r. groził surowymi karami za używanie nadal polskich tytułów⁶⁰. Nie odnaleźliśmy informacji wskazujących na to, aby podwojewodowie na anektowanych przez zaborców terenach powiatów południowych mieli pełnić nadal swoje funkcje. Natomiast nie zaprzestali, nawet w dokumentach urzędowych, używania swoich tytułów. Jako podwojewodowie figurują również w *Kalendarzach politycznych* jeszcze w roku 1793. Ostatnia znana nam nominacja dotyczy Józefa Jordana, podwojewódzkiego bieckiego. Wystawił ją Piotr Małachowski 24 VIII 1788 r.⁶¹ Przypomnijmy, że jak długo istniała Rzeczpospolita, tak długo Stanisław August podpisywał nominacje na wakujące urzędy i godności tytularne ziem zajętych przez zaborców⁶².

Zgromadzona dokumentacja źródłowa niejednolicie wypełnia cały badany okres. Najmniej przekazów, szczególnie w odniesieniu do urzędów powiatowych, pochodzi z XVI i pierwszej połowy XVII stulecia, najlepiej udokumentowany jest wiek XVIII. Niemniej zebrane informacje orientują w sposobie funkcjonowania urzędu oraz nasuwają szereg refleksji dotyczących grupy osób urząd ten sprawujących.

Liczne przykłady wskazują na to, że pierwszą czynnością wojewody po otrzymaniu dygnitarstwa, było powołanie podwojewódzich. Nominację podpisaną przez króla dla wojewody, i wystawioną przez wojewodę dla jego oficjalisty, dzieliło zazwyczaj zaledwie kilka

dni⁶³. Urząd ten nie mógł wakować. Po śmierci wojewody Teodora Lubomirskiego (+ 6 II 1745) podskarbi wielki koronny administrujący dochodami Rzeczypospolitej już nazajutrz, 7 lutego, wystawił dokument potwierdzający na podwojewództwie krakowskim pełniącego dotychczas tę funkcję Franciszka Dembińskiego "dla utrzymania porządku", a zapewne i przejęcia dochodów wojewody na skarb państwa⁶⁴. Analogiczną konfirmację, z 4 III 1745 r., odnaleźliśmy dla podwojewódzkiego sądeckiego, Teodora Chwaliboga⁶⁵. Trzy nadania pochodzą od wojewody Franciszka Lanckorońskiego, stronnika króla Stanisława Leszczyńskiego - jego nominatom nie udało się objąć urzędów zajętych już przez oficjalistów wojewody Janusza Korybuta Wiśniowieckiego⁶⁶. Odnaleźliśmy też nominacje na wakujące podwojewództwa powiatowe wystawione przez podwojewódzich generalnych⁶⁷.

Rotacja na urzędach podwojewódzich była duża. W przeważającej większości wypadków nowi wojewodowie zmieniali ich obsadę zaraz po objęciu województwa. Np. Marcin Kątski, który otrzymał przywilej 30 V 1702 r. z tą samą datą wystawił nominacje dla nowych podwojewódzich: krakowskiego, bieckiego, sądeckiego, proszowskiego, a w kilka miesięcy później również i lelowskiego. Podobną zbieżność dat obserwujemy przy obejmowaniu urzędów przez nowych ludzi z nominacji Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (1706-1726), Jędrzeja Potockiego (1681-1682) i innych⁶⁸. Pogłębiająca się w XVIII stuleciu tendencja do zatrzymywania dotychczasowych funkcjonariuszy, niewątpliwie obecnym już z problematyką spraw podległych ich urzędom - jaką obserwowaliśmy w obsadzie administracji lokalnej powiatu sądeckiego⁶⁹ - nie potwierdza się w wypadku podwojewódzich. Zaledwie kilka osób uzyskało akceptację nowych wojewodów na dotychczasowym urzędzie, względnie przeszło na podwojewództwo w innym powiecie. Nominacje wystawione przez trzech kolejnych wojewodów dla Łętowskich (1720-1732 i 1762-1779), dziada i wnuka na podwojewódzich krakowskich,

wydają się świadczyć raczej o chęci pozyskania przez wojewodów poparcia dla ich polityki przez tę zamożną, wpływową i wyjątkowo popularną wśród szlachty rodzinę⁷⁰.

Poza tym byli to lokalni posesjonaci, o których obsadzanie na urzędach podwojewódzińskich dopominała się szlachta na sejmikach proszowskich przez cały wiek XVII. Wymóg ten, przepisany konstytucją 1633 r. nie zawsze był przestrzegany, szczególnie w wypadku funkcjonariuszy powiatowych. Np. Szczęsny Potocki niemal wszystkie urzędy powierzył swoim ludziom i "swoim sługom", z województwem krakowskim ani posesją, ani zasiedziałością nie związanym, a wywodzącym się z ziemi ciechanowskiej, chełmskiej, lubaczowskiej. Swoich ludzi obsadzali na podwojewództwach Wiśniowieccy, Lubomirscy. Wyraźnie podkreślają to teksty nominacji. Książę Władysław Dominik Ostrogski-Zasławski mianując podwojwodzim krakowskim Zygmunta Opockiego zaznacza, że urząd ten daje "przyjacielowi ... człowiekowi wielkiej godności, nie mniejszej w sprawach publicznych eksperienicyj"⁷¹. Tenże sam wojewoda pisze 16 III 1653 r. z Wolborza:

"Konferowałem podwojewództwo księstwa oświęcimskiego i ziemi zatorskiej ur. panu Stanisławowi Niekrasowicowi słudze memu, który że sam przez się tego urzędu podwojewództwa dotychczas nie administrował, ale panu Frydrychowskiemu, osobie mnie nie tylko niezasłużonej, ale i nieznaney, przywileju mego ustąpił, przeto ... tak panu Niekrasowicowi jako i panu Frydrychowskiemu urząd ten podwojewództwa władzą moją odbieram"⁷²

Ale tym samym pismem książę nadaje podwojewództwo Janowi Białobockiemu, sekretarzowi JKMci i zezwala mu, aby "urząd ten, sam lub przez substituta swego, którego mieć zechce, administrował ... i wszystkie powinności urzędowi temu należące trybem starożytnym czynił"⁷³

Odwwołanie z urzędu lub rezygnacja mogły być spowodowane różnymi przyczynami, trudno uchwytnymi na podstawie dokumentów jakimi

dysponujemy. Zapewne nie małą rolę odgrywały intrygi powstające wokół zabiegów o ten intratny urząd. Jan Klemens Branicki w 1762 r. dymisjonował po 11 latach służby Jana Lubanckiego z podwojewództwa ksiąskiego. W nominacji następcy wyjaśnia:

"ponieważ sobie mam doniesione, że pan Lubański ... nie czynił zadosyć funkcji swojej, przez co upadł należyty porządek w miastach i miasteczkach do powiatu ksiąskiego należących"⁷⁵.

Zastanawiające są również kulisy obsady podwojewództwa sądeckiego przez Andrzeja Czernego w 1686 roku. Nominację na ten urząd otrzymał 24 I 1686 r. od Szczęsnego Potockiego "za znaczne zasługi publiczne i dworowi JKMcii" Karol Zawadzki, towarzysz chorągwi pancерnej wojewody. W dniu 13 marca przybył do Nowego Sącza i osobiście w urzędzie grodzkim oblatował wystawiony przez wojewodę dokument⁷⁶. Wówczas zapewne dowiedział się, że urząd mu konferowany jest już obsadzony. W dniu 13 stycznia tegoż roku w Sokalu, nominację na podwojewództwo sądeckie wystawił Szczęsny Potocki kasztelanowi oświęcimskiemu Andrzejowi Czernemu, który już 19 lutego złożył przed urzędem grodzkim krakowskim prawem przepisana przysięgę. W rekompensacie Zawadzki otrzymał mniej intratne podwojewództwo lełowski⁷⁷. Nie można też wykluczyć, że obok protekcji, w obsadzie podwojewództw mogły grać rolę korzyści materialne, które szafarze urzędów dość powszechnie ciągnęli od osób nimi obdarowywanych⁷⁸.

A zatem warunek osiadłości obowiązujący podwojewodzych w myśl konstytucji 1633 r. nie był dotrzymywany. Drugi - zakazujący im równoczesnego pełnienia urzędów grodzkich - również przekraczano: częściej w wieku XVII, sporadycznie w XVIII⁷⁹. Natomiast bez przeszkód obejmowali urzędy sądowe w ziemstwie, podkomorstwie, skarbowości⁸⁰.

W dokumentach wyraźnie zaznacza się czynny udział podwojewodzych w życiu publicznym regionu i duża ich mobilność. Przez cały

badany okres aktywnie uczestniczą w sejmikach proszowskich, na których szlachta powierza im różne zadania: deputatów do Trybunałów koronnego i skarbowego, komisarzy do spraw podatkowych, granicznych, komisarzy do spisu ludności żydowskiej w r. 1765 i "Ofiary 10-grosza" w 1789 roku⁸¹. Często otrzymywali też intratne funkcje poborców podatkowych i dystrybutorów soli suchedniowej⁸². Ale wszystkie te funkcje powierzał sejmik wyłącznie szlachcie miejscowej, osiadłej, nie dopuszczając do nich przybyszów, nawet jeśli byli "ludźmi wojewody".

Niekompletność materiału źródłowego jakim dysponujemy nie pozwala na wysuwanie ostatecznych wniosków. Wydaje się jednak nie budzić wątpliwości, że urząd podwojewódziński był wygodnym szczeblem do dalszej kariery publicznej i majątkowej. Szóstciu kasztelanów: Piotr Opocki (wiślicki 1663), Krzysztof Rupniowski (sądecki 1669), Krzysztof Skarbek (halicki 1696), Michał Liniewski (lubaczowski 1697, wołyński 1709), Andrzej Czerny (sądecki 1709) i Baltazar Bełchacki (biecki 1710) rozpoczynało działalność publiczną od urzędu podwojewódzińskiego, lub też pełniło go w tym czasie. Jeden z podwojewódzich, Antoni Felicjan Szembek, awansował w 1720 r. na podkomorzego krakowskiego. W spisach staraliśmy się zaznaczyć liczne, choć zapewne niekompletne, awanse podwojewódzich na różne urzędy ziemskie tytularne i sądowe. Zwróćmy też uwagę, że w kilkunastu rodzinach szlachty krakowskiej na przestrzeni badanego okresu urząd ten pełniło dwu, trzech (Dembińscy), a nawet czterech (Jordanowie) przedstawicieli

Znacznie trudniej jest określić zamożność podwojewódzich. O tych, którzy przybyli spoza Małopolski, należeli do klienteli poszczególnych wojewodów i urząd swój pełnili krótko, niewiele wiemy. Natomiast *terrigeni* wywodzili się w przeważającej większości ze średniej i zamożnej szlachty. Kilku z nich zaliczyć można do

szlachty bogatej. Dla orientacji w intracie jaką przynosił urząd wojewodzinski sięgnijmy do dokumentów powstałych w trakcie wykonywania przez nich obowiązków ustalania taks i kontroli miar.

Podwojewodowie otrzymywali stałą pensję od miast. Nie pozostawia co do tego wątpliwości dokumentacja dotycząca rozliczeń magistratu Krakowa z podwojewodzim generalnym Franciszkiem Rawicz Dembińskim z r. 1755, który przez kilka lat dochodził w Asesorii należności zatrzymanych przez miasto. Niestety, nie odnaleźliśmy żadnego z dekretów wydanych przez sąd w czasie trwania procesu. Postanowienia Asesorii znamy tylko fragmentarycznie z "punktów" cytowanych w rejestrach percepty oraz bilansach magistratu. Wyjaśniają one wiele. "Punkt" dekretu królewskiego z 13 marca 1750 r. mówi:

"Postanawiamy ur. podwojewodziemu i podległym mu osobom sumę 1 800 florenów polskich lub 100 złotych węgierskich w zlocie, na każdy rok w dwu ratach wypłacać"⁸³.

W zestawieniu wydań miasta za r. 1755 znajdujemy sumę 6 000 zł uiszczoną podwojewodziemu według zawartej z nim umowy, tytułem zaległych należności oraz 1 800 zł "od *taxi victualium* na dwie raty, to jest na srodopoście zł 900 i na św. Franciszka zł 900"⁸⁴.

Było to wynagrodzenie bardzo wysokie, jeśli zważymy, że w tym czasie sędzia żydowski, będący również funkcjonariuszem urzędu wojewodzinskiego, otrzymywał 1 500 zł rocznie, a pisarz 400 zł⁸⁵. Każdemu z dziewięciu prezydentów miasta Krakowa magistrat wypłacał rocznie tylko po 140 zł. Apanaże podwojewodzych były dla miast poważnym obciążeniem. Być może, miasta powiatowe płaciły im mniej.

Bilanse percepty i ekspensy *aerarii civilis* Krakowa oraz cytowane w nich "punkty" ordynacji królewskiej z 3 marca 1750 r. wskazują na źródła intraty, z których powinny być pokrywane należności podwojewodzych, a także władz miasta. Pochodzi ona

przede wszystkim ze zwiększonego opodatkowania kupców winnych.
Według ordynacji

"każdy kupiec krakowski przy wprowadzaniu win do miasta według przywilejów płaci *ad aerarium civile* po zł 1 gr 10 od beczki wina. Więc dołożywszy po gr 20, płacić będzie po zł 2".

Węgrzy i nie mający praw miejskich, a przywożący wina na skład "płacić powinni *in duplo*, to jest zł 4", rajcy sprowadzający wina "już nie tak jak kupcy, ale po 10 groszy od beczki płacić będą"⁸⁶. Podatkiem obłożono też szynkujących miody, gorzelników, Żydów przywożących gorzałki z Podola i Rusi, a także konfraternię piwowarską i cechy: rzeźniczy, piekarski i rybacki, które powinny płacić "pewne koszty według ustalenia". Wymierzony im podatek wyniósł od 40 zł rocznie od rybaków, do 200 od piwowarów⁸⁷. Na zapłacenie Franciszkowi Dembińskiemu długu 6 000 zł miasto zaciągnęło pożyczki u bogatych patrycjuszy Krakowa⁸⁸.

Pensja, stanowiąca stałe uposażenie podwojewodziego, nie była jego jedynym źródłem dochodu. Dodatkowa intrata, w wysokości nie dającej się dziś oszacować, pochodziła z kar, do których nakładania upoważniony był podwojewodzi, oraz różnorodnych opłat targowych. Prawdopodobnie zwolnione były od obciążeń podatkowych ich domy miejskie⁸⁹. Nie sposób też obliczyć profitów osiągniętych z "akcydensów" w naturze, którymi zwyczajowo obdarzali urzędników kupcy i rzemieślnicy. Niepomniernie wzrastały dochody tych podwojewodziech, którzy pełnili równocześnie funkcje sędziego żydowskiego. Ale pamiętać należy, że w ich intracie, w nie dającym się ustalić wymiarze, partycypowali wojewodowie, a podwojewodzi musiał pokrywać koszty podróży związanych z objazdem miast i utrzymać funkcjonariuszy (subkolektorów, subdelegatów) dla kontroli taks i miar na terenie podległym jego urzędowi.

Cytowana już konstytucja 1633 r. ustala ostatecznie miejsce i czas stanowienia taks i kontroli miar przez "wojewodów albo ich urzędy, przy starostach albo podstarościch i inszych dygnitarzach i urzędnikach ziemskich, którzy aby się na ten czas zjechali, przy radzie miejskiej na ratuszu"⁹⁰. Równocześnie, co jest bardzo ważne, konstytucja dopuszcza nieobecność urzędu wojewodzińskiego przy ustalaniu i publikowaniu taks:

"A gdzieby na czas naznaczony panowie wojewodowie albo urzędy ich, albo starościne, do tych szacunków stawić się omieszkali, tedy *absentia eorum non obstante*, którzy *pro termino praefixo* zjachawszy się, urzędnicy ziemscy lub z urzędem wojewodzim lub grodzkim ... ile się ich zjedzie, ustawy i ceny rzeczom wszystkim przedajnym, oprócz zbóż, wezwawszy do siebie radziec, ławników i starszych rzemiosł, czynić mają"⁹¹.

Starannie sporządzoną ustawę - takse, podpisaną przez tych "którzy na niej zasiadali", należało podać do oblaty w grodzie i publikować przez woźnego w mieście. Z kolei magistraty pozostałych miasteczek, tak królewskich, jak duchownych i szlacheckich, obowiązane były do wyjęcia odpisu ustawy z ksiąg grodzkich i publikowania jej w swoim mieście, pod karą 14 grzywien.

Zachowane w archiwum miejskim krakowskim *Libri taxarum victualium et rerum mechanicarum* oraz oblaty taks w księgach grodzkich, pozwalają na orientację w praktycznym działaniu urzędu wojewodzińskiego. W oznaczonym terminie, o którym podwojewodzi zawiadamiał magistraty osobnym mandatem, nie zawsze stawał on w mieście osobiście, wyręczając się zastępcą i różnie tłumacząc swoją nieobecność: zatrzymaniem przez funkcje publiczne, słabością zdrowia, wielką wodą uniemożliwiającą podróż⁹². Ta nieobecność podwojewodzie przy ustalaniu taks miała miejsce zazwyczaj wówczas, gdy chodziło o potwierdzenie na dalszy okres dotychczasowych cen podstawowych produktów żywnościowych: chleba, mięsa, napojów. Np. Aleksander Wil-

koński donosząc 5 X 1750 r., że nie może zjechać do Kęt i Wadowic, potwierdza starą takse, ale "dla taniości zboża" zaleca magistratom obniżyć cenę trunków, a powiększyć wagę chleba⁹³.

Przy ustalaniu cen z reguły obecny był sędzia grodzki, niekiedy pisarz lub niżsi urzędnicy grodu. Np. w 1694, 1731, 1772, 1783 roku takse podpisał tylko podstarości i sędzia grodzki oraz mieszczanie krakowscy, w 1769 r. sam starosta z mieszczanami, w 1782 i 1783 r. sam podwojewodzi z mieszczanami, a 27 III 1724 r. pod nieobecność podwojewodzkiego i sędziego grodzkiego, którzy wyjechali na Trybunał lubelski, takse ustalił sam magistrat Krakowa⁹⁴. Interesujące jest, że w czasie bezkrólewia, gdy ustawały wszystkie sądy, w Krakowie, sędziowie kapturowi wraz z delegatami magistratu, ustanowili 6 IV 1764 r. obszerną takse⁹⁵.

Takie szczegółowe cenniki obejmujące szeroki asortyment produktów żywnościowych, wyrobów rzemieślniczych i usług, ogłaszano zależnie od potrzeby co dwa, trzy lata. Było to znaczące wydarzenie w życiu codziennym miast i miasteczek, do których na czas "założenia jurysdykcji" przez podwojewodzkiego zjeżdżali mieszczanie sąsiednich miasteczek i zazwyczaj kilku z okolicznej szlachty. Podwojewodzi zasiadał na ratuszu w asyście urzędników grodzkich, przybyłej szlachty, członków magistratu i cechów. Woźny ogłaszał rozpoczęcie urzędowania. Sprawdzano obecność delegatów miast podległych władzy podwojewodzkiego. Np. 7 X 1746 r. w Czchowie, gdzie podwojewodzi Teodor Chwalibóg miał ogłosić takse dla powiatów sądeckiego i czchowskiego, stawili się przedstawiciele magistratów: Czchowa, Uścia Solnego, Wiśnicza, Bochni, Wojnicza, Zakliczyna - z powiatu czchowskiego oraz Krościenka, Tymbarku, Limanowej z powiatu sądeckiego. Nie "stanęli" delegaci Piwnicznej, Muszyny, Tylicza i Nowego Targu. Podwojewodzi przełożył termin do dnia następnego do

godziny 7 rano "w nadziei przybycia nieobecnych"⁹⁶. Na drugi dzień przystąpił do taksy "w oparciu o prawa i konstytucje".

Nie mamy dokładniejszych informacji o tym, jak powstawały cenniki. Chleb, mięso, ryby, piwo i gorzałkę szacowano na podstawie przedkładanych przez magistraty *foraliów* - lokalnych notowań cen targowych zboża i bydła. Zapewne i cechy zgłaszały swoje propozycje i skargi, skoro pominięcie ich w taksowaniu uważano za naganne⁹⁷. *Iustum pretium* - słuszną cenę, która z natury rzeczy musiała być zmienna, ustalano z uwzględnieniem kosztów surowca, robocizny, transportu i zysku rzemieślnika i kupca⁹⁸. Poza oszacowaniem cen, taksy zawierają napomnienia dotyczące stosowania obowiązujących na terenie województwa miar, wag i sposobów mierzenia oraz należącej do magistratu powinności ich kontroli "czego panowie burmistrzowie miast serio doglądać powinni, a to pod karą 14 grzywien"⁹⁹.

W Czchowie woźny odczytał takse zgromadzonym przed ratuszem, a równocześnie ogłosił orzeczoną przez podwojewodziego banicję kupców miast, które "do taksy nie stanęły, ani się z posłuszeństwem nie odezwały"¹⁰⁰. W siedem dni później, dokument podano do oblaty w księgach grodzkich sądeckich. Następną czynnością było sprawdzenie używanych przez kupców miar i opatrzenie ich cechę podwojewodzińską¹⁰¹. Podobny przebieg miało publikowanie taks w innych miastach województwa. W Krakowie woźny ogłaszał ją przed ratuszem Krakowa, Kleparza, Kazimierza, przy ulicy Wielickiej i "u Żydów na Stradomiu"¹⁰².

Przywykliśmy oceniać działalność urzędu podwojewodzińskiego wyłącznie na podstawie taks - nie zawsze jego autorstwa - i porównywanie występujących w nich cen z cenami rzeczywistymi, zawsze wyższymi. Stąd urząd ten widziany jest jako instrument walki klasowej szlachty z miastami, rzemieślnikami i kupcami, a taksy jako narzędzie do złamania ekonomicznego miast. Niewątpliwie, nie zapobie-

gały one skutecznie drożyznie i wzrostowi cen, bo zapobiec im nie mogły - handel był w zasadzie wolny¹⁰³. Natomiast z licznych interpelacji w laudach sejmikowych wynika, że współcześni, w tym i szlachta krakowska, wierzyli w skuteczność działania urzędu podwojewódzińskiego, a taksy traktowali jako główną broń w walce z drożyzną i nieuczciwością kupców. Badania nasze potwierdzają spostrzeżenia L. Stępkowskiego, który pisze:

"Dziwnym byłoby, gdyby szlachta, znana skądinąd ze swej nader realistycznej polityki, starała się wcielić w życie przez ponad trzy wieki, z góry dające się przewidzieć jako nierealne, taksy"¹⁰⁴.

Wydaje się, że współczesnym chodziło przede wszystkim o drugą, nie zauważaną przez historyków funkcję urzędu wojewodzińskiego, jaką było sprawowanie "policji rynkowej", która zresztą znajdowała wyraz w taksach: w napomnieniach o stosowaniu przez kupców rzetelnych i obowiązujących miar i wag, relacjach o publicznych, próbnych wypiekach chleba, kalkulacjach ceny piwa, karach za nadużycia itp. Wzrost cen dokonywał się przede wszystkim przez zmniejszanie wagi produktów, obniżanie ich jakości, zamianę lepszych gatunków towarów na gorsze, mierzenia mniejszą miarą kupującym, a większą sprzedającym. Dla szlachty i chłopów, dla których zboże było głównym, jeżeli nie jedynym towarem rynkowym, nie było obojętne jaką miarą i w jaki sposób je mierzono. Tłoczenie, ubijanie ziarna, sypanie go z ponad głowy, mierzenie z czubem w naczyniach o płaskim kształcie powodowało, że z trzech korcy równych, strychowanych, robiło się dwa "z kołnierzem"¹⁰⁵. Fałszowano też same naczynia, korce, garnce, kwarty. Stąd ciągle powtarzające się żądania podwojewódzich, aby w handlu używano wyłącznie naczyń cechowanych i aby sam sprzedawca mierzył zboże. Takie same żądania wysuwała szlachta na sejmikach domagając się ponadto unifikacji korca¹⁰⁶

Podwojewodowie, ich oficjaliści, subdelegaci grodzcy i funkcjonariusze magistratu penetrowali rynki, szczególnie w czasie targów i jarmarków. W Nowym Sączu sam podwojewodzi Michał Wielogłowski chodził i pilnował miar i napojów¹⁰⁷. W Żywcu chleb o mniejszej wadze konfiskowano na rzecz szpitala, a piekarze płacili 10 grzywien kary do zamku¹⁰⁸. Sprawdzano czy sprzedający posługują się dobrymi miarami. Na ratuszach musiała być przygotowana odpowiednia ilość cechowanych naczyń, aby potrzebujący mogli je wypożyczać za niewielką opłatą 2 - 3 groszy. Zyski z tej opłaty, zwanej "korcowe", należały do podwojewodziego¹⁰⁹.

Ingerencja podwojewodzych była szczególnie wyraźna w handlu winem. Kupujący wino nie mógł, pod karą 14 grzywien, umieścić beczek w piwnicach, a tym bardziej ich otworzyć i rozpocząć szynkowania, bez uprzedniego powiadomienia podwojewodziego, który sam, albo przez swego zastępcę, szacował cenę wina, oznaczał beczki, sprawdzał ich wpisanie w rejestr i pobierał należne mu *salarium*¹¹⁰. Natomiast podwojewodzi biecki zażądał w 1677 r., aby kupcy nie otwierali beczek z rybami solonymi przed opowiedzeniem się urzędowi "i pod sumieniem zeznaniem, co beczka z unkosztami kosztuje ... a urząd da takse po czemu główna szczuka, po czemu łokietna i inna różna ma być przedawana..., bo wielkie bezprawie ludziom się dzieje"¹¹¹. Najczęściej mijali się z prawem browarnicy, gorzelnicy, szynkarze. Do słodów dodawano owsa, zalewano je większą ilością wody, aniżeli przewidywała ustawa i wykazano w kalkulacji ceny, "bez sumienia, nie mając względu na kupujących", sprzedawano piwo zwykle jako marcowe, gorzałkę ordynaryjną jako alembikową, wino ordynaryjne jako węgierskie. W taksie podwojewodziego sądeckiego z 1747 r. czytamy:

"Że zaś często się trafia, iż panowie burmistrzowie szynkują trunki miarą niesprawiedliwą, tudzież kupcy będąc na urzędzie łokciów fałszywych używają, więc ponieważ ich nie ma kto w mieście

sądzić, do urzędu mego wojewodzego... o fałsz zapozwani być mają z wyjątkiem miast szlacheckich i duchownych... w tych zaś na burmistrza przed zwierzchnością dworską żalić się należy"¹¹².

Przykłady takie można mnożyć.

Gdy nie skutkowały kary nakładane na miejscu, sprawy trafiały do grodu, a z apelacji od wyroku grodu, do Trybunału skarbowego w Radomiu. Tylko w latach 1646-1649 podwojewodzi krakowski Stanisław Czerny prowadził procesy z propinatorami i producentami napojów miast: Kazimierza, Kleparza, Słomnik, Olkusza, Uścia Solnego; Bochni, Proszowic¹¹³. Sto grzywien kary zapłacili w 1644 r. karczmarze w Proszowicach¹¹⁴. Sto grzywien za niedopuszczenie do taksy nałożył urząd grodzki na mieszczan Wolbromia¹¹⁵. W 1762 r. w Trybunale radomskim toczył się proces kupców, mieszczan i Żydów ze Żmigrodu o złe miary, nadużycia propinacyjne, niestosowanie się do taks¹¹⁶.

Jednym z licznych przykładów ingerencji urzędu wojewodzkiego w sprawę używania lokalnych miar zbożowych i ich fałszowania, jest proces, jaki przed Trybunałem radomskim prowadził podwojewodzi sądecki z mieszczanami Myślenic, Dobczyc i Nowego Targu, którego końcowy akt znamy z egzekucji wyroku przez urząd grodzki krakowski w Myślenicach od 28 do 30 IV 1758 r.¹¹⁷ Na ratuszu umieszczono kłodę wzorcową - wydrażone w kłodzie drewna miary o pojemności garnca, korca i ćwiertni krakowskiej, przemierzono korzec myślenicki i przeliczono na obowiązujący, urzędowy korzec krakowski. Prawidłowe naczynia miernicze, łokcie i wagi opatrzone nową cechą, złe zniszczono. Na miasta nałożono kary, a dekret kazano publikować w czasie trzech kolejnych targów pod karą banicji.

Liczba procesów toczących się w grodach i Trybunale skarbowym była różna w różnych okresach i niewątpliwie zależała od operatywności poszczególnych podwojewodzich, a być może i ich uczciwości i odporności na przekupstwa. Znając koszty i przewlekłość ówczesnych

procesów sądzić można, że groźba skierowania sprawy na drogę sądową działała hamująco na wykroczenia. Urząd podwojewódzki był instytucją potrzebną i widoczną w życiu gospodarczym prowincji, a podwojewódzowie stali obok sędziów grodzkich na szczycie powiatowej elity władzy.

PRZYPISY

¹ *Urzędnicy województwa krakowskiego XVI-XVIII w., Spisy*, oprac. S. Cynarski i A. Falniowska-Gradowska, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kornik 1990.

² *Volumina legum* (dalej Vol. leg.), III, s.180.

³ Kancelarię organizował również sędzia ziemski mianując komorników powiatowych; sędzia, podsędek i pisarz objęci zostali spisami urzędników ziemskich (zob. przypis 1). Osobnych badań wymaga ustalenie składu aparatu skarbowego, dotąd zupełnie niemal nieznanego.

⁴ O. B a l z e r, *Skartabelał w ustroju szlachectwa polskiego*, Kraków 1911, s. 121.

⁵ A. G ą s i o r o w s k i, *Urzędnicy zarządu lokalnego w późnośredniowiecznej Wielkopolsce*, Poznań 1970, s.8, 9, 289.

⁶ Vol. leg. X, s.300.

⁷ K. M a l e c z y Ń s k i, *Urzędnicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352-1783*, Lwów 1938; t e n ż e, *Urzędnicy grodzcy trembowelscy 1403-1783*, w: *Ziemia Czerwieńska*, R.II, z.1, Lwów 1936, s.303-317.

⁸ A. G ą s i o r o w s k i, *Urzędnicy wielkopolscy 1385-1500, Spisy*, Poznań 1968.

⁹ T e n ż e, *Urzędnicy zarządu lokalnego*, op. cit*

¹⁰ *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XVII-XVIII wieku, Spisy*, pod red. A. Gasiorowskiego, t.I-X.

¹¹ *Urzednicy wojewodztwa krakowskiego*, op. cit., s.105-112.

¹² Np. na miesiac przed smiercia nominacje otrzymał miecznik koronny i starosta krakowski Michal Zebrzydowski; tylko 11 dni był wojewoda uprzedni podskarbi wielki koronny Hieronim Lubomirski, awansowany nastepnie na kasztelana krakowskiego. Tamże, nr 356, 418, 425, 131.

¹³ Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej APKr), Archiwum Lanckorońskich 97; *Castrensis Cracoviensia, Relationes* (dalej CCR) 132, s. 802, 868-870; *Castrensis Cracoviensia* (dalej CC) 464, s.1; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej BPAN) rps 8615, k.220. S. Lanckoroński mianował dwu podwojewodzych krakowskich: 10 XI 1707 Stefana Stockiego (CCR 133, s.559-560) i 22 VI 1709 Przeclawa Milkowskiego (CCR 133, s.802-803), którzy prawdopodobnie urzędów nie pełnili.

¹⁴ *Urzednicy wojewodztwa krakowskiego*, op. cit., s.427.

¹⁵ Byli to: Piotr Zborowski (2 IV 1574), Wladyslaw Dominik Ostrogski-Zaslowski (14 VII 1649) i Wladyslaw Myszkowski, margrabia pińczowski (V 1656), tamże, nr 409, 415, 416.

¹⁶ Tamże, nr 434.

¹⁷ W. P a ł u c k i, *Studia nad uposażeniem urzedników ziemskich w Koronie do schyłku XVI wieku*, Warszawa 1962, s.18-20, 130.

¹⁸ W 1653 roku obydwu te urzędy otrzymał Stanisław Lubomirski, w 1667 r. wojewodą został Michał Zebrzydowski starosta krakowski, w 1728 r. Franciszek Wielopolski Gonzaga Myszkowski, również uprzednio starosta krakowski, *Urzednicy wojewodztwa krakowskiego*, nr 414, 354, 418, 430.

¹⁹ W praktyce pospolite ruszenie doprowadzał do punktu zbornego obierany na sejmikach duktor; coroczne okazowanie, na które szlachta krakowska stawiała się niechętnie, z rzadka gościło wojewodów. K. P r z y b o ś, *Sejmik wojewodztwa krakowskiego w czasach saskich (1697-1763)*, Kraków 1981, s.129-132.

- 20 M. B a ł a b a n, *Historia Żydów w Krakowie i na Kazimierzu 1304-1863*, t.I, Kraków 1931, s.75-76; A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Sędziowie żydowscy w województwie krakowskim w XVI do XVIII wieku*, w: *Żydzi w Małopolsce*, Przemysł 1991.
- 21 S. H o s z o w s k i, *Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku*, w: *Badania z dziejów społecznych i gospodarczych* pod red. F. Bujaka, z. 4, Lwów 1928, s.24-26.
- 22 S. K u t r z e b a, *Historia ustroju Polski w zarysie*, Korona, Warszawa 1949, s.41, 193.
- 23 B. U l a n o w s k i, *Kilka zabytków ustawodawstwa królewskiego i wojewódzińskiego w przedmiocie handlu i ustanawiania cen*, w: *Archiwum Komisji Prawniczej AU*, t.I, Kraków 1895, s.40-42.
- 24 Tamże, s.44-55; A. P o p i ó ł - S z y m a ń s k a, *Problematyka handlowa w polityce "miejskiej" szlachty w Polsce centralnej w XV i XVI wieku*, w: *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, t.XXXI, 1970, s.49.
- 25 Vol. leg. I, s.36; L. S t ę p k o w s k i, *Taksy podwojewódzińskie dla miast powiatu chęcińskiego z lat 1637 i 1640*, w: *Studia Kieleckie* 1/21, 1979, s.82.
- 26 Vol. leg. II, s.50.
- 27 Tamże; A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Świadczenia poddanych na rzecz dworu w królewskich województwach krakowskiego w drugiej połowie XVIII wieku*, Wrocław 1964, s.143-145.
- 28 A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Miary zbożowe w województwie krakowskim w XVIII wieku*, w: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, R.XIII, nr 4, 1965, s.669-687.
- 29 A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Ostatnie lata działalności sądu referendarskiego koronnego (1768-1793)*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1971, s.225-230; S. M i e l c z a r s k i, *Rynek zbożowy na ziemiach polskich w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Gdańsk 1962, s.70-74.
- 30 Vol. leg. II, s.50.

- ³¹ Kolejne uchwały poprzedzające konstytucję 1565 r. omawia B. U l a n o w s k i, op. cit., s.45-55.
- ³² Był to powrót do statutu radomskiego 1505 r. polecającego wojewodom dowiadywać się o ceny towarów zagranicznych i według nich szacować ceny własne (Vol. leg. I, s.139), Na sejmach 1524 i 1525 roku Zygmunt I sam wydał cenniki towarów importowanych. B. U l a n o w s k i, op. cit., s.51, 55.
- ³³ Tamże, s.59; S t ę p k o w s k i, op. cit., s.82-83.
- ³⁴ Vol. leg. III, s.179-180, 206.
- ³⁵ Tamże, s.218.
- ³⁶ APKr, *Castrensia Sandecensia* (dalej CS) 116, s.466-507; Ustawę lubelską wpisano w akta Trybunału koronnego (lubelskiego) I VI 1623, grodu krakowskiego 8 VII 1623, a grodu sądeckiego 18 III 1624; zob. U l a n o w s k i, op. cit., s.60.
- ³⁷ CS 116, s.469.
- ³⁸ Vol. leg. III, s.262-263, 282-283.
- ³⁹ Tamże; W. W o ł n y, *Dwie taksy towarów cudzoziemskich z 1633 r.*, w: Archiwum Komisji Prawniczej PAU V, Kraków 1897, s.547-548.
- ⁴⁰ S t ę p k o w s k i, op. cit., s.83.
- ⁴¹ Vol. leg. IV, s.39-41.
- ⁴² Tamże. Ponownie do powoływania komisji taksacyjnych i powrotu do postanowień 1633 r. doszło na sejmach 1667 i 1676 r. Vol. leg. V, s.210.
- ⁴³ U l a n o w s k i, op. cit., s.62; J. P t a s n i k, *Miasta i mieszczanie w dawnej Polsce*, Warszawa 1949, s.147-148.
- ⁴⁴ APKr., *Castrensia Cracoviensia, Relationes* (dalej CCR) 57, s.1490-1510.
- ⁴⁵ Vol. leg. IV, s.39.

46 Np. w dokumencie z 28 IV 1568 Zygmunt August napomina wojewodę krakowskiego Spytka Jordana w sprawie cennika, który ogłosił 10 XI 1561 bez porozumienia się z rajcami krakowskimi (CC 96, s.132-133, 157-172, 260-273).

47 Cennik wydany dla rzemieślników miasta Książa przez Piotra Kmitę z r. 1538 (B. U l a n o w s k i, *Sprawozdania Komisji Językowej AU*, t.III, Kraków 1884, s.350 i nast.); Cennik Spytka Jordana z r. 1561 (U l a n o w s k i, *Kilka zabytków*, op. cit., s.90); Cennik Stanisława Myszkowskiego z r. 1565 (F. B o s t e l, *Taryfa cen dla województwa krakowskiego z r. 1565*, w: *Archiwum Komisji Historycznej AU*, t.VI, Kraków 1891, s.297-301); Cennik Jana Firleja z 1753 r. (J.U. N i e m c e w i c z, *Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce*, t.III, Warszawa 1822, s.449-475); Cennik Piotra Zborowskiego z 1575 r. (Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rps 1621, s.809-842); Cennik Mikołaja Firleja z 1589 r. (U l a n o w s k i, op. cit., s.96-121). W czasie ich ogłaszania podwojewodowie, a niekiedy również sędziowie żydowscy wymieniani są wśród świadków.

48 Np. Krzysztof Rupniowski podwojewodzi generalny krakowski zlecił 20 X 1659 r. pełnienie urzędu podwojewodzkiego bieckiego Aleksandrowi Mianowskiemu i określił jego obowiązki (APKr, *Castrensia Biecensia*, dalej CB, 188, s.840).

49 Vol. leg. II, s.49-50.

50 Vol. leg. I, s.258.

51 Vol. leg. III, s.333.

52 Vol. leg. III, s.383-384.

53 U l a n o w s k i, op. cit., s.128.

54 Tamże, s.131.

55 H o s z o w s k i, op. cit., s.28; zob. też S t ę p k o w s k i, op. cit., s.83-84.

56 Zob. takse Tomasza Michałowskiego z 1749 r. (CB 260, s.1352-1359).

57 CS 9, s.135.

⁵⁸ CS 21, s.1443-1445.

⁵⁹ CC 71, s.432.

⁶⁰ S. G r o d z i s k i, *Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji 1772-1848*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1971, s.43.

⁶¹ APKr, *Terrestria Cracoviensia, Nova* (dalej TCN) 35, s.1617-1618.

⁶² *Urzędnicy województwa krakowskiego*, op. cit., s.22-23.

⁶³ Np. Szczęsny Potocki natychmiast po nominacji (po 21 X 1682) wysłał ze Lwowa do Krakowa swego sługę Babickiego, w uniwersale z 8 XI 1682 mianując go administratorem urzędu (*Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507-1795)*, wyd. F. Piekosiński, S. Krzyżanowski, t.II, Kraków 1909, s.538, nr 1425). Właściwego podwojewodzkiego mianował później (CCR 110, s.1841-1842).

⁶⁴ CCR 172, s.821-823.

⁶⁵ CS 163, s.682-684.

⁶⁶ Byli nimi: Stefan Stocki podstoli krakowski, mianowany podwojewodzim krakowskim 10 XI 1707 (CCR 133, s.559-560; 567-568), który w dokumencie z 10 IX 1709 wystąpił już tylko z tytułem podstolego, oraz Przecław Miłkowski mianowany 22 VI 1709 podwojewodzim krakowskim (CCR 133, s.802-803), a 12 VII 1709 proszowickim (CCR 133, s.803-804).

⁶⁷ CB 188, s.840; APKr, *Castrensia Osviencimensia* (dalej CO) 177, nr 189; CO 108, s.659 - *Repertorium Kutrzeby; Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. A. Przyboś, t.II, s.682.

⁶⁸ Zob. *Aręks*.

⁶⁹ S. C y n a r s k i, A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Szlachta urzędnicza w mieście. Urzędnicy i oficjaliści ziemscy i grodzcy sądeccy w XVI do XVIII wieku*, w: *Dzieje Nowego Sącza*, pod red. F. Kiryka, t.I, Warszawa-Kraków 1992, s.787-789.

⁷⁰ A. B o n i e c k i, *Herbarz polski*, t.XV, s.333-336; K. P r z y b o ś, *Sejmik*, s.163-164, 173, 174; zob. podział schedy Łętowskich z 1777 r. (TCN 24, s.1111-1136).

71 CCR 80, s.355-356; powoływanie się na znajomość prawa przez nominatów jest częste: TCN 29, s.399-400; 783-784; CCR 156, s.1618; CCR 165, s.1407; CS 21, s.1443-1445; CB 242, s.709-710.

72 CCR 81, s.1223-1224.

73 Tamże.

74 Np. S. Ważyński, podwojewodzi krakowski, na czas swej nieobecności wyznaczył w 1679 r. zastępcę J. Dobiejewskiego, a ten przelał plenipotencję na M. Złotnickiego (CCR 106, s.30-31, 46-48); zob. przywilej na podwojewództwo lełowski dla Jana Michalczowskiego (CCR 132, s.1387-1389).

75 CCR 195, s.1732-1733; CCR 181, s.1364-1365.

76 CS 138, s.1359-1361.

77 CS 138, s.1358-1360, 1293-1294; CCR 113, s.621-622.

78 W. P a ł u c k i, *Studia nad uposażeniem urzędników ziemskich w Koronie do schyłku XVI wieku*, Warszawa 1962, s.23; J. M a t u s z e w s k i, *Sprzedawalność urzędów w Polsce szlacheckiej*, w: *Czasopismo Prawno-Historyczne*, t.XVI, 1964.

79 Zob. spis; np. M. Bogucki w 1751 r. zrzekł się podwojewództwa ksiąskiego przechodząc na urząd regenta grodzkiego krakowskiego (CCR 181, s.1364-1365).

80 Np. sędzią ziemskim i podwojewodzim krakowskim był w latach 1734-1746 Franciszek Rawicz Dembiński (*Urzednicy województwa krakowskiego*, nr 322).

81 Np. CB 272, s.232-235; CCR 220, s.1388; TCN 30, s.1269; *Akta sejmikowe*, op. cit., t.IV, s.108.

82 Podobnie w województwie sandomierskim, BPAN rps 8338, k.280, 426v.

83 APKr. *Miejskie* 1516, s.4.

84 Tamże, s.4-6.

- 85 A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, Sędziowie żydowscy, op. cit.
- 86 APKr. *Miejskie* 1516, s.4.
- 87 Tamże, s.5-6.
- 88 Tamże, s.6.
- 89 BPAN, rps 8338, k.708v; wydaje się, że podwojewodowie krakowscy nie zawsze mieszkali na stałe w miastach powiatowych, jak miało to miejsce w Wielkopolsce. A. G ą s i o r o w s k i, *Urzednicy zarządu terytorialnego*, op. cit., s.293.
- 90 Vol. leg. III, s.383.
- 91 Tamże.
- 92 CO 96, s.134-135, 897; CO 223, dok. 45; CCR 80, s.809; APKr. *Miejskie* 1512, 1513, 1514, 1515.
- 93 CO 95, s.585.
- 94 APKr. *Miejskie* 1515, s.38, 46, 213, 269, 211.
- 95 APKr. *Miejskie* 1514, s.327.
- 96 CS 164, s.792-797.
- 97 CC 86, s.132-133.
- 98 Np. w Grybowie w 1629 r. kalkulację ceny piwa przeprowadził podwojewodzi "przy obecności urzędu radzieckiego... także wójtowskiego urzędu i pospólstwa wszystkiego", APKr. *Depozyty Wawelskie* 86, s.47; L. S t ę p k o w s k i, op. cit., s.84-85.
- 99 CS 164, s.796.
- 100 Te same miasta: Tylicz, Muszyna i Krościenko były nieobecne przy ogłaszaniu taksy w ubiegłym roku - 11 X 1745. CS 164, s.35.
- 101 Np. K. Opocki, podwojewodzi krakowski, nie mogąc osobiście "odprawić taksy" 28 X 1651, upoważnił subdelegata grodzkiego do kontroli miar i ich cechowania. CCR 80, s.809-810.

- 102 *Prawa, przywileje i statuta*, op. cit., t.II, s.83, nr 845.
- 103 R. R y b a r s k i, *Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu*, t.I, Warszawa 1958, s.258-260.
- 104 L. S t ę p k o w s k i, op. cit., s.86.
- 105 A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Miary zbożowe*, op. cit., s.668-670.
- 106 BPAN, rps 3883, k.246v-247, 662-662v; w instrukcji poselskiej z 1688 r. szlachta domagała się, aby w Gdańsku szyper strychował, nie mierniczy, "gdyż przez to się dzieje wielka sprzedającym defraudacja", CCR 760, s.536.
- 107 J. S y g a ń s k i, *Historia Nowego Sącza od ustąpienia dynastii Wazów do pierwszego rozbioru Polski*, t.I, Lwów 1901, s.120-121.
- 108 *Chronologia albo dziejopis żywiecki... Andrzeja Komonickiego*, wyd. S. Grodziski i I. Dwornicka, Żywiec 1987, s.372-373; o dziejach ceny chleba, zob. W. K u l a, *Miary i ludzie*, Warszawa 1970, s.140-142.
- 109 W Krakowie w 1754 r. "korcowe" za pół roku wyniosło 132 zł, z czego na reperację naczyń wydano 51 zł. APKr. *Miejskie* 1517, b.p.
- 110 CS 107, s.729-730; CB 260, s.1354; APKr. *Acta officialia* 153, s.725-726; L. S t ę p k o w s k i, op. cit., s.97-98.
- 111 CCR 108, s.182-208.
- 112 CCR 165, s. 1802-1810.
- 113 APKr. *Acta officialia* 149, s.26, 1869; 151, s.1716; 152, s.97, 291; 153, s.725-726, 1840, 1849, 1854, 1893, 2039, 2095.
- 114 Tamże 153, s.725-726.
- 115 Tamże 143, s.2088.
- 116 CB 271, s.170-172.
- 117 CCR 191, s.3527-3535.

ANEKS

SPISY PODWOJEWODZICH WOJEWÓDZTWA KRAKOWSKIEGO W XVI DO XVIII WIEKU

Podwojewodowie zestawieni są powiatami ułożonymi alfabetycznie. Ciągi następujących po sobie urzędników mają układ chronologiczny. Informacje o osobie piastującej urząd zawierają: imię i nazwisko, herb, datę początkową i końcową pozostawania na urzędzie. Jeżeli nie odnaleźliśmy nominacji, podaliśmy pierwszą wzmiankę, w której osoba wystąpiła z tytułem podwojewodziego. Pomijamy, niekiedy bardzo liczne, wzmianki źródłowe pochodzące z okresu pełnienia urzędu. Podajemy urząd poprzedni, piastowany w tym czasie i po odejściu z podwojewództwa.

WYKAZ SKRÓTÓW

a. - ante (przed)

AGAD - Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

APKr - Archiwum Państwowe miasta Krakowa i województwa krakowskiego

ASKr - *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. S. Kutrzeba i A. Przyboś, t. I-V, Kraków-Wrocław-Warszawa 1932-1984

BJ - Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

Boniecki - A. B o n i e c k i, *Herbarz polski*, t. 1-17, Warszawa 1899-1913

BPAN - Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie

BO - Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu

CB - *Castrensia Biecensia* w APKr

CC - *Castrensia Cracoviensia* w APKr

CCR - *Castrensia Cracoviensia, Relaciones*

CO - *Castrensia Osviencimensia* w APKr

h. - herb

MRPS - *Matricularum Regni Poloniae summaria*, wyd. T. Wierzbowski,
J. Sawicki, cz. 1-5, Warszawa 1905-1961

N - nominacja

P - przysięga

PSB - *Polski Słownik Biograficzny*, t. I-XXXII, Kraków 1935-1989
*Prawa, przywileje - Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa
(1507-1795)*, wyd. F. Piekosiński, S. Krzyżanowski, t. 1-2,
Kraków 1885-1909

R - rezygnacja, reces

Rep. Kutrzeby - *Repertorium Kutrzeby w APKr*

rps - rękopis

Sig. - *Księgi sigillat metryki koronnej w AGAD*

*Spisy krakowskie - Urzędnicy województwa krakowskiego XVI-XVIII
wieku, Spisy*, oprac. S. Cynarski i A. Falniowska-Gradowska,
pod red. A. Gašiorowskiego, Kórnik 1990

*Spisy ruskie - Urzędnicy województwa ruskiego XVI-XVIII wieku,
Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1987

TCN - *Terrestria Cracoviensia Nova w APKr*

TZ - *Terrestria Zatoriensia w APKr*

Ulanowski - B. U l a n o w s k i, *Kilka zabytków ustawodawstwa kró-
lewskiego i wojewodzińskiego w przedmiocie handlu i ustanawia-
nia cen*, w: Archiwum Komisji Prawniczej AU, t. I, Kraków 1895

wda - wojewoda

Vol. leg. - *Volumina legum*, t.I-IX, Petersburg-Warszawa-Kraków
1732-1889

Żychliński - T. Ż y c h l i ń s k i, *Złota księga szlachty pol-
skiej*, t. 1-31, Poznań 1879-1908

+ - zmarł

PODWOJEWODOWIE BIECCY

Jan Otfinowski h. Trąby, komornik graniczny biecki i czchowski
N 1 XI 1589 przez wdę Mikołaja Firleja (CS 21, s. 1443-1445)

Krzysztof Remer (Romer) h. Jelita
17 V 1625 (CB 172, s. 177), wda **Jan Tęczyński**

Mikołaj Bielski h. Przerowa, pisarz grodzki biecki
R a. 20 XI 1635 (CB 178, s. 949), wda **Jan Tęczyński**

Jerzy Wielogłowski h. Starykoń
N 20 XI 1635 przez wdę Jana Tęczyńskiego po R. Bielskiego (CB 178,
s. 949)

Jan Łętowski h. Ogończyk
P 30 V 1641 (CB 461, s. 380-381), wda **Stanisław Lubomirski**

Aleksander Mianowski h. Tępa Podkowa (?)
N 20 X 1659 przez Krzysztofa Rupniowskiego p wdę krakowskiego (CB
188, s. 840), wda **Stanisław Rewera Potocki**

Jan Kazimierz Gąsecki h. Boża Wola, stolnik zakroczymski
P 22 V 1663 (CB 473, s. 563), wda **Stanisław Rewera Potocki**

Andrzej Czapski h. Leliwa, pisarz grodzki biecki 1667
+ a. 19 VII 1677 (CCR 104, s. 2194-2196) wda **Aleksander Lubomirski**

Michał Brzozowski ze Starego Brzozowa h. ?
N 19 VII 1677 przez wdę Aleksandra Lubomirskiego po + Czapskiego
(CCR 104, s. 2194-2196; CB 200, s. 1311-1313)

P 23 VIII 1677 (CB 200, s. 1300-1301)
Stanisław Krzesz z Męciny h. Leliwa

P 1 VIII 1678 (CB 478, s. 24-25), wda **Jan Leszczyński**
Później komornik ziemski biecki 1681; podstarości i sędzia
grodzki biecki 1687-1693

Jan Wiktor z Wiatrowie h. Brochwicz

P 8 I 1679 (CB 201, s. 18-19), wda **Dymitr Jerzy Korybut Wiśniowiecki**

5 VI 1679 (CB 204, s. 132-135; ASKr. IV, s. 108)

Krzysztof Franciszek Zaporski h. Gryf, cześnik czernihowski, plenipotent wojewody

N 20 I 1683 przez wdę **Szczęsnego Potockiego** (CB 204, s. 132-135)

Karol Stadnicki h. Szreniawa

N 30 V 1702 przez wdę **Marcina Kątskiego** (CB 222, s. 915-916) 1703 (CB 483, s. 164)

Potem podczaszy braclawski; + ok. 1721 (Żychliński III, s. 275)

Adam Wiktor h. Brochwicz, towarzysz chorągwi husarskiej królewicza

N 9 I 1710 przez wdę **Janusza Korybuta Wiśniowieckiego** (CB 228, s. 435)

Jan Radomyski h. Rogala, towarzysz znaku husarskiego koniuszego koronnego

N 7 V 1732 przez wdę **Teodora Lubomirskiego** (CB 242, s. 709)

+ a. 11 XII 1733 (CS 206, s. 344)

Stanisław Lenczowski h. Strzemię

11 II 1734 (CCR 158, s. 204), wda **Teodor Lubomirski**

2 XI 1740 (CC 472, s. 206)

Tomasz Michałowski h. Jelita

N 6 I 1748 przez wdę **Jana Klemensa Branickiego** (CB 259, s. 131-134)

6 X 1749 (CB 260, s. 1352-1359)

Józef Jordan z Zakliczyna, h. Trąby, syn **Józefa podwojewódzkiego i sędziego grodzkiego sądeckiego**

7 V 1759 (CCR 192, s. 967), wda **Jan Klemens Branicki**

N 24 VII 1788 przez wdę **Piotra Małachowskiego** (TCN 35, s.1617-1618)

5 II 1794 (TCN 66, s. 1289)

PODWOJEWODOWIE CZCHOWSCY

Marcin Wielogłowski h. Starykoń, równocześnie podwojewodzi krakowski

N 14 VII 1628 przez Jana Tęczyńskiego (APKr. Depozyty Wawelskie 86, k. 43v)

27 VI 1633 (tamże, k. 50-51)

Samuel Sobiegórski (Sobiekurski) h. Poraj

N 3 III 1638 przez wdę Stanisława Lubomirskiego (CS 121, s. 587)

Filip Jakub Kuczowski h. Ślepowron, równocześnie podwojewodzi sądecki

N 17 I 1660 przez wdę Stanisława Potockiego (CS 128, s. 1030)

23 II 1666 (CS 130, s. 542)

Jan Żołyński h ?

14 IV 1781 (CCR 212, s. 752), wda **Stanisław Dembiński**

Wincenty Ferariusz Dembiński h. Rawicz

15 V 1783 (TCN 65, s. 83, 181), wda **Piotr Małachowski**

1793 (Kalendarz polityczny za rok 1793)

PODWOJEWODOWIE KRAKOWSCY (GENERALNI)

Jan Kmita h. Szreniawa, podstarości grodzki krakowski 1554-1556, pisarz kancelarii królewskiej

28 V 1554 (APKr. Miejskie 1511, s. 20), wda **Mikołaj Odnowski**

13 III 1555 (CC 73, s. 82)

Później podstarości grodzki chęciński 1556-1560; pisarz ziemski krakowski 1560-1578; burgrabia zamku krakowskiego 1563-1564, + 1588 pochowany w kościele oo. Bernardynów w Krakowie (*Spisy krakowskie* nr 192, 908; PSB XIII, s. 92)

Jakub Dembiński z Borów h. Odrowąż?, Rawicz?

16 VI 1652 (CCR 84, s. 1500-1501), wda **Spytek Jordan**

12 V 1565 (MRPS V, nr 3180)

Później podsedek ziemski krakowski 1565, + a. 30 X 1581 (*Spisy krakowskie* nr 256; Niesiecki III, s. 220, 320; Boniecki III, s. 132-133)

Piotr Strzała z Sosnowic h. Kotwicz, równocześnie sędzia ziemski zatorski 1564-1604

11 X 1565 F. B o s t e l, *Taryfa cen dla województwa krakowskiego z roku 1565*, w: Archiwum Komisji Historycznej AU, Kraków 1891, s. 301), wda **Stanisław Myszkowski**

15 VII 1573 (J.U. N i e m c e w i c z, *Zbiór pamiątek o dawnej Polsce*, t. III, Lipsk 1839, s. 323)

Burgrabia zamku krakowskiego 1571-1588 (*Spisy krakowskie* nr 733, 927)

Andrzej Łagiewnicki z Napruszewa h. Grzymała

14 XII 1580 (TZ 2, s. 378), wda **Piotr Zborowski**

Podstarości grodzki krakowski 1581, podsedek ziemski zatorski 1593-1599 (*Spisy krakowskie* nr 702; Boniecki XV, s. 154)

Stanisław Młoszowski h. Nowina, podsedek ziemski krakowski 1583-1588

5 III 1584 (*Prawa, przywileje I*, s. 360, nr 288; U l a n o w s k i, s. 58), wda **Andrzej Tęczyński**

+ a. 22 I 1588 (CC 137, s. 252; *Spisy krakowskie* nr 257)

Krzysztof Pawłowski h. Jastrzębiec

8 V 1587 (A. C h m i e l, *Domy krakowskie, Ulica Św. Jana*, cz. I-II, Kraków 1924, s. 129), wda **Krzysztof Tęczyński**

Mikołaj Koryciński h. Topór, żupnik krakowski

31 VIII 1589 (CC 140, s. 852), wda **Mikołaj Firlej**

14 XII 1592 (U l a n o w s k i, s. 131)

W dokumencie z 19 IX 1590 obok podwojewódzkiego występuje jego wiceregent **Jan Koryciński** (U l a n o w s k i, s. 128); + po 28 II 1604 (K. K r a s z e w s k i, *Raptularzyk rodziny Korycińskich od 1541 do 1649 r.*, w: Biblioteka Warszawska 1886, t. III, s. 239-240)

Szczęśny Cybulski h. ?

29 IV 1593 (U l a n o w s k i, s. 133), wda **Mikołaj Firlej**

Andrzej Staszkowski h. Bogoria

12 III 1601 (TC 106, s. 76), wda **Mikołaj Zebrzydowski**

5 I 1615 (TC 120, s. 605)

Krzysztof Kołacki h. Szreniawa

3 VIII 1617 (CCR 43, s. 2263), wda **Mikołaj Zebrzydowski**

Wojciech Mioszowski (Mioszowski) h. Ślepowron

9 IX 1623 (U l a n o w s k i, s. 143), wda **Jan Tęczyński**

1628 (Arch. Kapitulne w Krakowie, *Acta actorum* XII, s. 136

Ponownie z tyt. podwojewódzkiego w r. 1635

Marcin Wielogłowski h. Starykon, równocześnie podwojewodzi czchowski

14 VII 1628 (APKr *Depozyty wawelskie* 86, k. 43v-47), wda **Jan Tęczyński**

27 VI 1633 (Tamże, k. 50)

Wojciech Mioszowski (Mioszowski) h. Ślepowron, uprzednio podwojewodzi krakowski 1623

24 I 1635 (CCR 153, s. 3198-3199), wda **Jan Tęczyński**

Stanisław Stanisławski h. Gryf

19 IV 1641 (CCR 66, s. 835-836), wda **Stanisław Lubomirski**

20 II 1645 (E s t r e i c h e r, *Bibliografia Polska*, t. 13, s. 390)

+ a. 18 II 1650 (występuje wdowa Anna z Niewiarowa, CC 453, s. 368)

Stanisław Czerny z Witowic h. Nowina

13 XII 1646 (APKr. *Acta officialia* 149, s. 1869), wda **Stanisław Lubomirski**

6 VI 1648 (APKr. *Acta officialia* 153, s. 1849)

Jan Ligęza z Bobrku h. Połkożic, równocześnie sędzia żydowski

N 14 X 1649 (CCR 76, s. 1998) przez wdę **Władysława Dominika Ostrogskiego-Zasławskiego**

18 VII 1650 (CCR 158, s. 226-234)

+ a. 12 X 1651 (CCR 80, s. 355-356)

Piotr Opocki h. Janina, przedtem podwojewodzi sandomierski

N 12 X 1651 przez wdę **Władysława Dominika Ostrogskiego-Zasławskiego** (CCR 80, s. 355-356)

5 VIII 1654 (BPAN rps 8338, k. 186v)

Później kasztelan wislicki 1663 (Sig. 7, k. 70v)

Felicjan Grabkowski h. Jastrzębiec

P 18 IX 1657 (CCR 84, s. 41), wda **Władysław Gonzaga Myszkowski**

Krzysztof Michał Rupniowski h. Szreniawa, wojski krakowski, starosta lelewski

N 24 IV 1658 (CCR 84, s. 1324-1326) przez wdę **Stanisława Potockiego**

13 II 1662 (BO 1418, s. 54)

Później kasztelan sądecki 1669, + 1670 (*Spisy krakowskie nr 504*)

Jan Stanisław Koryciński z Pilicy h. Topór

P 25 III 1667 (CCR 94, s. 553-554), wda **Michał Zebrzydowski**

W dniu 28 III 1667 złożył przysięgę na urząd podwojewodziego sądeckiego (CS 130, s. 1325)

Ludwik Wąsowicz ze Smogorzewa h. Łabędź, stolnik łomżyński, przedtem burgrabia zamku krakowskiego

23 VII 1668 (ASKr. III, s. 216), wda **Aleksander Lubomirski**

2 V 1669 (Vol. leg. V, s. 19)

Stefan Ważyński h. Pilawa, porucznik chorągwi husarskiej, równocześnie sędzia żydowski

N 26 X 1678 przez wdę Dymitra Jerzego Korybuta Wisniowieckiego (CCR 106, s. 30-31, 46-47, 376-377)

N 26 II 1681 przez wdę Andrzeja Potockiego (CCR 108, s. 576-577)

29 III 1681 (CCR 108, s. 2109)

Pismem z 28 I 1679 podwojewodzi mianował swoim zastępcą, na czas nieobecności, Jakuba Dobiejewskiego plenipotenta generalnego wojewody (CCR 106, s. 47-48), a tenże swego zastępcę (I II 1679) Mikołaja Złotnickiego, cześnika poznańskiego (CCR 106, s. 55-56)

Krzysztof Skarbek h. Abdank, sędzia ziemski halicki, porucznik znaku husarskiego wojewody Jędrzeja Potockiego, równocześnie sędzia żydowski

N 20 III 1681 przez wdę Jędrzeja Potockiego (CCR 109, s. 943-945)

P 11 V 1681 (CCR 109, s. 946)

Później kasztelan halicki 1696, + 1706 (*Spisy ruskie* nr 107)

Kazimierz Ligęza z Bobrku h. Półkozic, kasztelanic czchowski

P 2 VIII 1683 (CCR 110, s. 1841-1842), wda **Szczęśny Potocki**

+ a. 15 II 1686 (CCR 113, s. 564)

Choraży zatorski 1687 (*Spisy krakowskie* nr 607)

Michał Liniewski h. własny, łowczy bełski, porucznik chorągwi wojewody

N 15 II 1686 przez wdę **Szczęśnego Potockiego** (CCR 113, s. 564-566)

7 III 1701 (APKr. Miejskie 1514, s. 99)

Kasztelan lubaczowski 1697, wołyński 1709, + 1714 (*B o n i e c k i* XIV, s. 269)

Jacek (Hiacynt) Michalczewski (Michalczowski) h. Prus

N 30 V 1702 przez wdę Marcina Kąskiego (CCR 129, s. 1437-1438)

27 IV 1706 (APKr. Miejskie 1514, s. 168)

- Antoni Felicjan Szembek** ze Słupowa h. własny, burgrabia zamku krakowskiego
N 27 V 1706 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 132, s. 919-920)
- 22 III 1720 (APKr. Miejskie 1514, s. 283)
Wojski oświęcimski 1709, podkomorzy krakowski 1720 (*Spisy krakowskie* nr 1068, 793, 245)
- Stefan Stocki** h. Rawicz, podstoli krakowski z N Stanisława I Leszczyńskiego
N 10 XI 1707 przez wdę Franciszka Lanckorońskiego (CCR 133, s. 559-560)
- P 1 VI 1709 (CCR 133, s. 567-568)
W krakowskich księgach taks tego okresu nie występuje; prawdopodobnie urzędu nie pełnił; z tytułem podwojewodziego wystąpił na sejmiku proszowskim 10 IX 1709 (BPAN rps 8615, k. 215); później miecznik krakowski 1714 (*Spisy krakowskie* nr 179)
- Przeclaw Miłkowski** h. ?, przedtem podwojewodzi księstw zatorskiego i oświęcimskiego
N 22 VI 1709 przez wdę Franciszka Lanckorońskiego (CCR 133, s. 802-803)
Prawdopodobnie urzędu nie pełnił; później podwojewodzi proszowicki 1710 i lelowski 1710
- Stanisław Łętowski** h. Ogończyk, równocześnie podstarości i sędzia grodzki biecki
N 26 VIII 1720 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 143, s. 2513-2514)
- N 13 XI 1726 przez wdę Jerzego Dominika Lubomirskiego (CCR 151, s. 707-710)
- N ok. 17 IX 1728 przez wdę Franciszka z Wielopolskich Myszkowskiego (CCR 152, s. 3057-3059)

4 IV 1732 (APKr. Miejskie 1515, s. 5)

Skarbnik krakowski 1709-1722, chorąży krakowski 1722-1735, + 1735, pochowany 12 VII 1735 w kościele Franciszkanów w Bieczu (J. P a s i e c z n i k, *Kościół i klasztor Franciszkanów-Reformatów w Bieczu*, Kraków 1984, s. 292; *Spisy krakowskie* nr 88)

Franciszek Dembiński h. Rawicz, cześnik zatorski i oświęcimski

N 4 V 1732 przez wdę Teodora Lubomirskiego (CCR 156, s. 1618)

N 7 II 1745 przez podskarbiego wielkiego koronnego Karola Sedlnickiego po + T. Lubomirskiego (CCR 172, s. 821-823)

20 XI 1761 (APKr. Miejskie 1515, s. 162)

Sędzia ziemski krakowski 1734, chorąży zatorski 1746, + 1762 (*Spisy krakowskie* nr 322, 612, 613)

Stanisław Łętowski h. Ogończyk, adiutant hetmana Jana Klemensa Branickiego

N 6 III 1762 przez wdę Jana Klemensa Branickiego (CCR 195, s. 888-889)

P 7 VII 1762 (CCR 195, s. 1623-1624)

N 15 XII 1778 przez wdę Antoniego Lubomirskiego (CCR 210, s. 377-379)

N 15 XI 1779 przez wdę Stanisława Dembińskiego (CCR 211, s. 1927-1929)

Sędzia żydowski 1778 (CCR 210, s. 379-381), 1779 (CCR 211, s. 1929; A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Sędziowie żydowscy w województwie krakowskim w XVI do XVIII wieku*, w: *Żydzi w Małopolsce*, Przemyśl 1991).

Szymon Chwalibóg h. Strzemię, przedtem podwojewodzi proszowicki

N 16 V 1782 przez wdę Piotra Małachowskiego (TCN 29, s. 783-784)

6 III 1783 (TCN 30, s. 283)

Później pisarz grodzki krakowski, burgrabia zamku krakowskiego 1788, podstarości i sędziea grodzki krakowski 1791 (*Spisy krakowskie* nr 1149)

Maciej Jaksa Otfinowski h. Gryf, pułkownik wojsk koronnych, przedtem podwojewodzi lełowski

N 2 VII 1783 przez wdę Piotra Małachowskiego (CCR 214, s. 1766-1767)

5 IX 1793 (TCN 66, s. 743), 14 X 1793 (APKr. Miejskie 1515, s. 323)
Burgrabia zamku krakowskiego 1792 (*Spisy krakowskie* nr 1152)

Wincenty Dembiński h. Rawicz, przedtem podwojewodzi czchowski, lełowski

26 IV 1796 (TCN 74, s. 86), wda Piotr Małachowski

PODWOJEWODOWIE KSIĄSCY

Jan Chwalibóg z Janowic h. Strzemię, równocześnie podwojewodzi lełowski i proszowicki

10 V 1644 (APKr *Acta officialia* 143, s. 2088), wda **Stanisław Lubomirski**

10 II 1648 (APKr. *Acta officialia* 153, s. 725-726)

Mikołaj Suliński (Suleński) h. Ogończyk, równocześnie podwojewodzi proszowicki

N 23 VIII 1658 przez wdę Stanisława Rewerę Potockiego (CCR 85, s. 761)

P 17 X 1658 (CCR 85, s. 769)

Później sędzia żydowski 1662-166, rzekomy skarbnik krakowski (*Spisy krakowskie* nr 327)

Piotr Kozicki h. Lubicz, wojski czernihowski 1671

29 XI 1673 (ASKr. III, s. 473), wda **Aleksander Michał Lubomirski**

Później burgrabia krakowski 1685, + 1686 (*Spisy krakowskie* nr 1053)

Paweł Męcinski z Kurozwek h. Poraj, równocześnie podwojewodzi
lelowski

N 17 XI 1679 przez wdę Jerzego Dymitra Korybuta Wiśniowieckiego
(CCR 106, s. 265-266)

Stanisław Czeski h. Leliwa, równocześnie sędzia żydowski

N 20 XI 1692 przez wdę Szczęsnego Potockiego (CCR 120, s. 224-226)

P 18 II 1693 (CCR 120, s. 223-224)

Aleksander Drzewicki h. Nałęcz

N 28 V 1706 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 132,
s. 1099-1101)

P 14 VI 1706 (CCR 132, s. 1093-1094)

Jan Dembiński h. Rawicz, komornik graniczny ksiąski

N 16 III 1710 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 134,
s. 695-697)

18 I 1712 (CC 464, s. 310)

+ 1715 (Boniecki IV, s. 220)

Michał Delpacy h. własnego

N 2 IX 1718 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 141,
s. 1350-1352)

21 VI 1720 (CC 466, s. 926)

+ po 2 VIII 1732 (CC 1273 [129], s. 483)

Maciej Franciszek Bogucki h. Krzywda

N 10 V 1727 przez wdę Jerzego Dominika Lubomirskiego (CCR
s. 2419-2420)

R. a. 5 IV 1751 (CCR 181, s. 1364-1365)

Potem regent grodzki krakowski

Stefan Lubański h. Grzymała

- N 5 IV 1751 przez wdę Jana Klemensa Branickiego (CCR 181, s. 1364-1365)
- P 16 III 1752 (CCR 183, s. 784-786)
- R a. 20 VIII 1762 (CCR 195, s. 1732-1735)
Usunięty przez wojewodę z urzędu za niewywiązywanie się z obowiązków (CCR 195, s. 1732)
- Józef Kownacki** h. Suche Kownaty, towarzysz znaku pancernego królewicza
- N 20 VIII 1762 przez wdę Jana Klemensa Branickiego (CCR 195, s. 1732-1733)
- P 8 XI 1762 (CCR 195, s. 2789-2790)
- N 15 XII 1778 przez wdę Antoniego Lubomirskiego (CCR 210, s. 387)
- Szymon Chwalibóg z Janowic** h. Strzemię, równocześnie podwojewodzi proszowicki
- 21 II 1780 (CC 478, s. 381)
Później podwojewodzi krakowski 1782
- Maciej Bobrowski** h. Jastrzębiec
- N 15 VI 1786 przez wdę Piotra Małachowskiego (CCR 218, s. 2477-2478)

PODWOJEWODOWIE LELOWSCY

- Jan Wilkowski** h. Odrowąż
- 30 X 1553 (CC 71, s. 432), wda **Piotr Kmita**
- 23 XI 1553 (CC 71, s. 444)
- Jan Chwalibóg z Janowic** h. Strzemię, równocześnie podwojewodzi ksiąski i proszowicki
- 10 V 1644 (APKr. *Acta officiatia* 143, s. 2088), wda **Stanisław Lubomirski**

10 II 1648 (APKr. *Acta officialia* 153, s. 725-726)

Adrian Baltazar Bełchacki h. Topór, starosta lipnicki

N 6 III 1681 przez wdę Jędrzeja Potockiego (CCR 108, s. 1057-1060)

Wielkorządca krakowski 1692-1701, kasztelan biecki 1710,

+ 1715 (*Spisy krakowskie* nr 835, 38)

Karol Zawadzki h. Janina równocześnie sędzia żydowski lełowski

N 6 III 1686 przez wdę Szczęsnego Potockiego (CCR 113, s. 621-622)

Jan Zygmunt Chmieliński (Chmieliński) h. Leszczyc, równocześnie sędzia żydowski lełowski

N 24 XI 1692 przez wdę Szczęsnego Potockiego (CCR 119, s. 2172-2173)

P 9 XII 1692 (CCR 119, s. 2171-2172)

N 12 IX 1702 przez wdę Marcina Kątskiego (CCR 130, s. 301-302)

13 IX 1703 (BPAN rps 8615, k. 71)

Jan Michalczewski (Michalczowski) h. Prus

N 28 V 1706 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 132, s. 1387)

Przeclaw Miłkowski h. ? przedtem podwojewodzi krakowski i proszowicki 1709

N 10 I 1710 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 134, s. 158-160)

Jeszcze 23 IX 1711 podpisał dokument tytułując się vicepalatinus Leloviensis (CC 464, s. 262)

Michał Bogucki h. Krzywda, wojski nurski

N 12 IX 1710 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 136, s. 662-664, 690-692)

Burgrabia krakowski 1710, + 1732 (*Spisy krakowskie* nr 1067)

Franciszek Bystrzanowski h. Starykoń

N 24 V 1727 przez wdę Jerzego Lubomirskiego (CCR 151, s. 2473)

P 27 VI 1727 (CCR 151, s. 2471-2472)

- N 28 V 1728 przez wdę Franciszka Wielopolskiego (CCR 152, s. 3045-3046)
- Stanisław Sudraski** h. Gozdawa, miecznik dobrzyński
- P 6 X 1733 (CCR 157, s. 1820-1821), wda **Teodor Lubomirski**
- Ignacy Kurdwanowski** h. Ligęza
- N 26 V 1742 przez wdę Teodora Lubomirskiego (CCR 167, s. 899-900)
- P 23 X 1742 (CCR 167, s. 1248-1250)
- 16 II 1750 (CC 474, s. 25), wda **Jan Klemens Branicki**
- XI 1765 (CCR 198), wda **Wacław Rzewuski**
- 3 VI 1777 (CCR 208, s. 1467)
- Sędzia żydowski krakowski 1762-1777, + 1779 w Częstochowie (A. F a l n i o w s k a - G r a d o w s k a, *Sędziowie żydowscy*, op. cit.)
- Tomasz Bleszyński** h. Oksza
- N 15 XII 1778 przez wdę Antoniego Lubomirskiego (CCR 210, s. 109-110)
- 1 VI 1779 (CO 159, s. 823)
- Później podwojewodzi sądecki 1782
- Maciej Jaxa Otfinowski** h. Gryf, cześnikiewicz nowogrodzki
- N 15 XI 1779 przez wdę Stanisława Dembińskiego (CCR 210, s. 2743-2745)
- P 24 XI 1779 (TCN 27, s. 3-4)
- N 1 II 1782 przez wdę Piotra Małachowskiego (TCN 29, s. 399-400)
- Ignacy Dębski** h. Radwan
- N 2 VII 1783 przez wdę Piotra Małachowskiego (TCN 30, s. 1229)
- P 5 IX 1783 (Tamże, s. 1230)
- Burgrabia zamku krakowskiego 1790, sędzia sądu ziemiańskiego 1792 (*Spisy krakowskie* nr 1150), *W Kalendarzu politycznym za r. 1793* występuje jeszcze z tytułem podwojewodziego. Na sejmiku proszowickim 8 II 1790 z tytułem podwojewodziego

lelowskiego wystąpił Jan Witkowski z Radułowic (TCN 37, s. 492)

Maciej Błeszyński h. Suchekomnaty

N 25 II 1792 przez wdę Piotra Małachowskiego (TCN 59, s. 150-152)

P 28 IX 1792 (TCN 59, 2090-2091)

W dokumencie z 24 VI 1792 z błędnym tytułem podwojewódziego lelowskiego wystąpił **Wincenty Dembiński** (TCN 59, s. 1963)

PODWOJEWODOWIE PROSZOWICCY

Jan Chwalibóg z **Janowic** h. Strzemię, równocześnie podwojewodzi lelowski i ksiąski

10 V 1644 (APKr. *Acta officialia* 143, s. 2088), wda **Stanisław Lubomirski**

10 II 1648 (APKr. *Acta officialia* 153, s. 725-726)

Mikołaj Sulinski (**Suleński**) h. Ogończyk, równocześnie podwojewodzi ksiąski i lelowski

N 24 VIII 1658 przez wdę Stanisława Potockiego (CCR 85, s. 761-763)

P 17 X 1658 (CCR 85, s. 763)

Franciszek Russocki z **Brzezia** h. Zadora, burgrabia zamku krakowskiego

15 X 1668 (ASKr. III, s. 234), wda **Aleksander Lubomirski**

+ a. 19 VI 1689 (CCR 117, s. 1275; *Spisy krakowskie* nr 1042)

Jan Kotowicz h. Korczak

N 13 X 1691 przez wdę Szczęsnego Potockiego (*Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, wyd. W. Kętrzyński, Lwów 1881, t. II, s. 380)

Michał Zawadzki h. Jastrzębiec

N 30 V 1702 przez wdę Marcina Kąskiego (CCR 129, s. 1439-1440)

Występuje na sejmikach z tytułem podwojewódzkiego proszowickiego do r. 1726 (BPAN rps 8590, s. 447). Ponownie od r. 1727.

Antoni Michalczowski h. Prus

N 28 V 1706 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CCR 132, s. 1094-1096)

P 14 VI 1706 (CCR 132, s. 1089-1091)

Przeclaw Miłkowski h. ? przedtem podwojewodzi krakowski

N 12 VII 1709 przez wdę Franciszka Lanckorońskiego (CCR 133, s. 802-804)

Prawdopodobnie urzędu nie pełnił; później podwojewodzi lełowski 1710

Michał Zawadzki h. Jastrzębiec, przedtem podwojewodzi proszowicki 1702

N 20 II 1727 przez wdę Jerzego Lubomirskiego (CCR 151, s. 1256-1257)

P 4 IV 1727 (CCR 151, s. 1257-1258)

13 IX 1730 (CCR 761, s. 314)

Bartłomiej Skrzetuski z Jelitkowa h. Jastrzębiec

24 III 1733 (CCR 157, s. 479, 1441), wda Teodor Lubomirski

Stanisław Skrzetuski h. Jastrzębiec, podźupek wielicki

N 5 XI 1739 przez wdę Teodora Lubomirskiego (CCR 165, s. 1407)

Szymon Chwalibóg z Janowic h. Strzemię, równocześnie podwojewodzi książki

N 7 II 1762 przez wdę Jana Klemensa Branickiego (CCR 195, s. 618-619)

P 29 III 1762 (CCR 195, s. 619-620)

21 V 1773 (TCN 20, s. 381)

Później pisarz grodzki krakowski, podwojewodzi krakowski 1782, burgrabia zamku krakowskiego 1788, podstarości i sędzia grodzki krakowski (*Spisy krakowskie* nr 1149)

Antoni Paprocki z Jaworowa h. Jelita, podczaszy czernihowski

N 15 XII 1778 przez wdę Antoniego Lubomirskiego (CCR 210, s. 103-104)

P 8 III 1779 (CCR 210, s. 348-349)

+ 31 X 1781 w wieku 64 lat w Krakowie (*Liber mortuorum parafii WW Świętych w Krakowie*)

Józef Kosiński h. Rogala

N 16 V 1782 przez wdę Piotra Małachowskiego (CCR 213, s. 984-985)

P 3 VI 1782 (CCR 213, s. 985-986)

21 III 1783 (TCN 30, s. 401)

Komornik graniczny proszowski, mianowany przez Antoniego Michałowskiego podkomorzego krakowskiego 21 IV 1785 (TCN 32, s. 73)

Franciszek Ksawery Napierkowski h. Prus

N 10 IX 1785 przez wdę Piotra Małachowskiego (TCN 32, s. 953-954)

P 12 IX 1785 (TCN 32, s. 172)

31 XII 1795 (TCN 67, s. 1507)

PODWOJEWODOWIE SADECCY

Adam Rożen z Kobylego h. Gryf

N 8 IX 1561 przez wdę Spytka Jordana (CS 9, s. 135)

Andrzej Rupniowski h. Szreniawa

23 XII 1574 (CS 239, s. 1, 2)

Marcin Lutosławski h. Jelita, równocześnie sędzia grodzki sądecki

- N 20 IX 1589 przez wdę Mikołaja Firleja (CS 21, s. 1803-1804)
23 XII 1598 (CS 108, s. 379)
- Stanisław Lubomirski** h. Szreniawa, równocześnie podstarości i
sędziezia grodzki sądecki
9 VII 1602 (CS 109, s. 1034)
- Marcin Wielogłowski** h. Starykoń
15 II 1630 (CS 82, s. 347)
6 V 1649 (ASKr. II, s. 384)
- Filip Jakub Kuczkowski** h. Jastrzębiec
N 17 I 1660 przez wdę Stanisława Potockiego (CS 128, s. 1030)
23 II 1666 (CS 130, s. 542)
- Jan Koryciński** z Pilczy h. Topór, przedtem podwojewodzi krakowski
P 28 III 1667 przez wdę Mikołaja Zebrzydowskiego (CS 130, s. 1325)
+ 2 VIII lub 30 XII 1667, pochowany w Porębie (Archiwum Bernardy-
nów w Krakowie, rps II-1, k. 110, II-2, k. 2-3)
- Jan Missuna** h. Kotwica
N 15 X 1667 przez wdę Jana Wielopolskiego (CS 131, s. 282-283)
P 21 XI 1667 (CS 131, s. 289)
- Andrzej (Jędrzej) Lipski** h. Drużyna, prokurator klasztoru ss.
Klarysek w Starym Sączu
N 23 VII 1668 przez wdę Aleksandra Lubomirskiego (CS 131, s. 874-
-875)
P 19 XI 1668 (CS 131, s. 1130)
Podczaszy chełmski N 5 VII 1678 (CS 134, s. 1615-1616)
- Piotr Drozdowski** h. Jastrzębiec
N 17 XI 1679 przez wdę Jerzego Dymitra Wiśniowieckiego (CCR 107,
s. 2485-2487)
- N 3 I 1683 przez wdę Szczęsnego Potockiego (CS 137, s. 96-98)
Sędzia żydowski sądecki 1683 (CS 137, s. 97)

Karol Zawadzki h. Janina, towarzysz chorągwi husarskiej wojewody
N 24 I 1686 przez wdę Szczęsnego Potockiego (CS 138, s. 1359-1361)

Urzędu nie objął; podwojewodzi lełowski 6 III 1686

Andrzej Czerny z Witowic h. Nowina, kasztelan oświęcimski

N 30 I 1686 przez wdę Szczęsnego Potockiego (CS 138, s. 1291-1293)

P 19 II 1686 (CS 138, s. 1291-1294)

4 IV 1701 (BPAN 8590, s. 313)

Równocześnie sędzia żydowski, burgrabia zamku krakowskiego
1689, kasztelan sądecki 1709, + 1719 (*Spisy krakowskie* nr
1056, 508)

Józef Antoni Ogonowski h. Pomian

N 30 V 1702 przez wdę Marcina Kątskiego (CCR 129, s. 1449-1451)

N 25 V 1706 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CS 146,
s. 1139-1141) - prawdopodobnie urzędu nie pełnił.

Stanisław Stadnicki h. Szreniawa

N 4 VI 1706 przez wdę Janusza Korybuta Wiśniowieckiego (CS 146,
s. 1158-1160)

P 21 II 1707 (CS 147, s. 66)

Stanisław Wojciech Jordan Stojowski h. Trąby

3 IV 1712 (CCR 761, k. 221v), wda Janusz Korybut Wiśniowiecki

N 15 IX 1728 przez wdę Franciszka Wielopolskiego (CS 152, s. 2492-
-2494)

P 16 XI 1728 (CS 152, s. 2588-2589)

N 6 V 1732 przez wdę Teodora Lubomirskiego (CS 156, s. 568-569)

12 X 1733 (CS 206, s. 329)

+ 1735 (CS 95, s. 230 - występuje wdowa Teofila 2v Nidecka)

Sędzia żydowski 1728, 1732; podwojewodzi czchowski 1728, 1732

**Teodor Chwalibóg z Janowic h. Strzemię, równocześnie podwojewodzi
czchowski, burgrabia zamku krakowskiego 1730**

N 17 IV 1733 przez wdę Teodora Lubomirskiego (CS 157, s. 501-503)

P 5 V 1733 (CS 157, s. 503-504)

N 4 III 1745 przez podskarbiego wielkiego koronnego Karola Sednickiego po + wdę Teodora Lubomirskiego 6 II 1745 (CS 163, s. 682-684)

26 III 1748 (CS 166, s. 541); (*Spisy krakowskie* nr 1093)

Adam Stanisław Kossecki h. Rawicz, regent grodzki sądecki

N 29 V 1748 przez wdę Jana Klemensa Branickiego (CS 166, s. 1201-1204)

P 17 VII 1748 (CS 166, s. 1203-1204)

R a. 16 X 1754 (CS 172, s. 179-181)

Atanazy Garlicki h. Ładoga, Prus ?

N 16 X 1754 przez wdę Jana Klemensa Branickiego (CS 172, s. 179-181)

26 XII 1773 (J. S y g a ń s k i, *Z dawnych metryk kościoła Mariackiego w Krakowie i katedry na Wawelu*, Lwów 1911, s. 64)

W dokumencie z 29 X 1767 wystąpił Franciszek Milewski jako subkolektor podwojewódzkiego sądeckiego (CS 174, s. 2361)

Tomasz Bleszyński h. Świnka, przedtem podwojewodzi lełowski 1778

N 24 III 1782 przez wdę Piotra Małachowskiego (CCR 218, s. 1516-1518)

2 VII 1787 (CCR 219, s. 434)

Seweryn Ziebrowski h. ?

7 V 1788 (TCN 35, s. 1005), wda **Piotr Małachowski**

Ludwik Kmita h. Szreniawa komornik graniczny sądecki

1792 (W. W i e l ą d k o, *Heraldyka czyli opisanie herbów w jakim który jest kształcie*, t. I, Warszawa 1792, s. 60)

PODWOJEWODOWIE SZCZYRZYCCY

Stefan Jerlicz h. Lis, miecznik owrucki

N 29 V 1727 przez wdę Jerzego Lubomirskiego (CCR 151, s. 2481-
-2482)

**Wincenty Ferariusz Dembiński h. Rawicz, równocześnie podwojewodzi
czchowski**

IX 1783 (S. K u t r z e b a, *Zbiór aktów do historii ustroju sądów
prawa polskiego i kancelarii sądowych województwa krakowskiego
z wieku XVI-XVIII*, w: Archiwum Komisji Prawniczej AU, t. VIII,
Kraków 1909, s. 278, nr 279), wda Piotr Małachowski

23 III 1796 (TCN 67, s. 1898-1899)

PODWOJEWODOWIE KSIĘSTW ZATORSKIEGO I OŚWIĘCIMSKIEGO

Jan Gierałtowski h. Szaszor

20 II 1569 (TZ 1, s. 301-302), wda Stanisław Myszkowski

27 XI 1591 (CO 119, s. 1105-1109 - Rep. Kutrzeby)

Jan Głużycki (Głuszyński) h. Łabędz

4 I 1597 (CO 55, s. 1771-1775), wda Piotr Zborowski

Piotr Brandys z Grabiszyc h. Radwan, pisarz grodzki zatorski

N 17 IV 1616 przez wdę Mikołaja Zebrzydowskiego (CO 62, s. 1391 -
Rep. Kutrzeby)

**Stefan Januszowski h. Łada, sługa wdy Stanisława Lubomirskiego,
poborca ks. zatorskiego i oświęcimskiego**

1640 (ASKr. II, s. 255)

5 X 1648 (CO 12, s. 574-575 - Rep. Kutrzeby; ASKr. II, s. 354)

Podstarości zatorski 1648

Stanisław Niekraszowicz h. Lubicz

N po 14 VII 1649 (CCR 81, s. 1223) przez wdę Władysława Ostrogskiego-Zasławskiego

R 16 III 1653 - odwołany przez wojewodę (Tamże) za ustąpienie urzędu bez jego zgody Mikołajowi Frydrychowskiemu

Jan Białobocki h. Janina, sekretarz JKM, wojski krzemieniecki

N 16 III 1653 przez wdę Władysława Ostrogskiego-Zasławskiego (CCR 81, s. 1223-1224)

Hieronim Szeliga (Szelinga) h. ?

N 13 XI 1657 przez wdę Władysława Myszkowskiego (CO 108, s. 576)

P 8 I 1658 (CO 108, s. 604)

Stanisław Lipnicki h. ?, rotmistrz JKM

N 29 VI 1658 przez Felicjana Grabkowskiego podwojewodzkiego generalnego krakowskiego po + wdy Władysława Myszkowskiego (CO 177, s. 189 - Rep. Kutrzeby)

18 VI 1659 (ASKr. II, s. 682), wda **Stanisław Rewera Potocki**

Stanisław Russocki (Rusiecki) h. Zadora

29 VIII 1661 (ASKr. III, s. 38), wda **Stanisław Rewera Potocki**

21 VII 1666 (CO 107, s. 162; BJ 5945, t. II, k. 11)

Rakowski

do 31 III 1671 - unieważnienie N przez wdę Aleksandra Lubomirskiego (CO 244, s. 3287 - Rep. Kutrzeby)

Stanisław Russocki h. Zadora, uprzednio podwojewodzi (1661) tychże księstw

N 31 III 1671 przez wdę Aleksandra Lubomirskiego (CO 244, s. 3287 - Rep. Kutrzeby)

+ 27 IV 1676 w Łomnicy (Archiwum oo. Bernardynów, rps. VII-2, s. 285)

Wojciech Jezierski na Jeziorach h. Prus

24 V 1692 (APKr. *Teutonica* 94, s. 1442), wda **Szczęśny Potocki**

24 VII 1696 (CCR 123, s. 1526)

Przecław Miłkowski h. ?

N 13 VI 1697 przez wdę Szczęsnego Potockiego (CO 85, s. 611-613 -
Rep. Kutrzeby)

Później podwojewodzi krakowski 1709, proszowicki 1710, lelowski 1710

Mikołaj Starowieyski h. Biberstein

12 I 1711 (CCR 135, s. 399), wda **Janusz Korybut Wiśniowiecki**

1 XII 1712 (CCR 136, s. 2979)

Poseł na sejm 1712

Aleksander Starowieyski h. Biberstein, równocześnie sędzia wojewodzinski nad Żydami

+ a. 24 V 1721 (CCR 144, s. 2481-2482), wda **Janusz Korybut Wisniowiecki**

Sawicki

P 24 X 1721 (CO 87, s. 408-409 - Rep. Kutrzeby), wda **Janusz Korybut Wiśniowiecki**

Aleksander Wilkoński h. Odrowąż, chorąży braclawski

P 17 X 1721 (CCR 144, s. 3671-3672), wda **Janusz Korybut Wiśniowiecki**

27 IX 1723 (CO 149, s. 643)

Później ponownie podwojewodzi zatorski i oświęcimski 1728, miecznik oświęcimski 1727 (*Spisy krakowskie* nr 656)

Andrzej Feliks Sędzimir na Łukowicy h. Ostoja

N 16 XI 1726 przez wdę Jerzego Lubomirskiego (CO 88, s. 917-919 -
Rep. Kutrzeby)

P 1727 (CO 89, s. 8 - Rep. Kutrzeby)

+ a. 3 III 1778 (CS 188, s. 1442-1443)

Podstarości i sędzia grodzki sądecki 1736-1778; burgrabia zamku krakowskiego 1727-1778 (*Spisy krakowskie* nr 1088)

Aleksander Wilkoński h. Odrowąż, miecznik oświęcimski, podwojewodzi księstw zatorskiego i oświęcimskiego 1721

N 16 IX 1728 przez wdę Franciszka Wielopolskiego (CO 89, s. 875-876 - Rep. Kutrzeby)

N 8 V 1732 przez wdę Teodora Lubomirskiego (CO 91, s. 364-365 - Rep. Kutrzeby)

5 X 1750 (CO 95, s. 585)

+ 1751, pochowany w kościele w Stryszowie (Archiwum oo. Bernardynów, rps IV-a-2, s. 102)

Antoni Wilkoński h. Odrowąż, syn poprzedniego, kapitan wojsk koronnych

N 30 VIII 1750 przez wdę Jana Klemensa Branickiego (CO 95, s. 905-906)

N 18 VI 1763 przez wdę Wacława Rzewuskiego (CO 97, s. 198)

28 IX 1769 (CO 223, dok. 132)

Franciszek Ksawery Napierkowski h. Prus

N 26 II 1784 przez wdę Piotra Małachowskiego (CCR 215, s. 491- 492)
Później podwojewodzi proszowicki 1785

Jan Witkowski z Radułowic h. ?

13 VII 1788 (TCN 35, s. 1399)

Później podwojewodzi lełowski 1790

Józef Bronikowski h. własnego

1793 (*Kalendarz polityczny za r. 1793*)

DIE VIZEWOIEWODEN (WICEPALATINI) DER KRAKAUER WOIWODSCHAFT
IM 16. BIS 18. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Den Beamten der Territorialverwaltung des ehemaligen Polens wurde in unserer Historiographie keine größere Bemerkung erwiesen. Der vollkommene Mangel an Forschungen nach den Kreisbeamten in der historischen Woiwodschaft von Krakau hat uns an die Vornahme dieser Problematik veranlasst. Diese Studie betrifft die Vizewoiewoden (vicepalatini) - die Stellvertreter des Krakauer Woiewoden.

In der erforschten Zeit hatten die Woiewoden nicht so weite Befugnisse wie in vorigen Jahrhunderten. Aber bis zu Ende des Bestehens der polnischen Adelsrepublik wurden ihre Funktionen in der Territorialverwaltung erhalten: nämlich im Rahmen der Maße und Waagenkontrolle, der Festsetzung der Preise (Preistaxenfrage) und der Jurisdiction über Juden. Für die Verrichtung dieser Pflichten berief der Woiewode seine eigenen Beamten: die Vizewoiewoden für einen jeden Kreis in der Woiwodschaft und das abgesonderte Amt Judenrichters und Judenschreibers. In der Periode unserer Untersuchungen die Funktion des Woiewoden übten der Reihe nach 24 Magnaten aus. Wir haben 131 Personen, welche für das Amt des Vizewoiewoden berufen worden sind, gefunden. Wir stellen diese Personen im Annex zusammen. Trotz der Einsprüche der Adeligen, bei der Berufung dieser Beamten war der Prinzip der Seßhaftigkeit und der Verbot, daß die Vizewoiewoden gleichzeitig keine andere Funktionen im Burg-, Land- und Fiskusgerichtswesen ausüben könnten, nicht bewahren. Dieses Amt war einträglich, mit einem festen Gehalt durch die Städte und mit verschiedenen anläßlichen Bezahlungen von den Kaufleuten sowie mit dem Einkommen von Geldstrafen (auf Grund der Konstitutionen) entlohnt.

Dem Staa.sgrundgesetz vom Jahre 1633 gemäß stellten die Vizecapitanei, samt den Städtevertretern, zweimal jährlich die Lebensmittelpreise (das Getreide ausgenommen) und die Preise von Handwerkerwaren fest. Gleichzeitig kontrollieren sie die Maße, welche durch die Kaufleute angewendet waren, und die Qualität der Waren. Die durch die Vizewoiewoden an die Kaufleute und Handwerker verhängte Strafen waren durch die Burgämter vollgezogen. Dagegen die Appellationen reichte man an das Tribunalgericht über. Ein wichtiger, aber durch die Historiker nicht bemerkter Wirkungskreis der Vizewoiewoden war die Ausübung der Marktpolizei. Dieses Amt war eine nötige und wichtige Institution im Leben der Provinz.